

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2005:14
ISSN 1404-0891

Varför sagostund?

Sagostundsverksamheten på folkbibliotek igår och idag

GUNILLA BRODIN

HÖGSKOLAN I BORÅS

© **Författaren**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel:	Varför sagostund? Sagostundsverksamheten på folkbibliotek igår och idag.
Engelsk titel:	Why story-time? Story-time activity at the public library yesterday and today.
Författare:	Gunilla Brodin
Kollegium:	Kollegium 3
Färdigställt:	2005
Handledare:	Catarina Eriksson
Abstract:	<p>The purpose of this Master's thesis is to investigate the reasons for public libraries to have story-time today and also the reasons for story-time at the public library historically in Sweden. Why is the phenomenon of story-time still existing at public libraries today?</p> <p>The study is based on a questionnaire that was sent to children's librarians in the Västra Götaland region. The material collected in this questionnaire was put together and resulted in six different categories showing the libraries' purposes and thoughts of their story-time activities. The categories were: cultural heritage/tradition, joy of reading, language and imagination, library visits, storytelling and mutual experience. The theoretical approach to story-time at the public library included theories of civic and community librarianship in local communities.</p> <p>The results of the study suggest that public libraries with their story-time activities are situated in the point of intersection of the state, the market and the civil society. The concept of story-time is multifaceted and the participating children's librarians express this activity with many different names such as cultural activities or programs. The results of the study also show that the story-time activity serves as a meeting point as well as a way to developing language, a way to the library itself, a way to literature and to reading.</p>
Nyckelord:	Sagostunder, sagostundsledare, folkbibliotek, barn, eldsjälar, kulturarv, läslust, biblioteksbesök

Innehållsförteckning

	<u>Sidan:</u>
1. Inledning	5
1.1 Personliga reflexioner i inledningsskedet (förförståelse)	5
1.1.1 Uppsatsens disposition	6
1.2 Problembeskrivning	7
1.2.1 Syfte och frågeställningar	7
1.2.2 Avgränsningar	7
1.2.3 Mina egna hypoteser i inledningsskedet	7
1.3 Definitioner och förkortningar	8
1.4 Tidigare forskning	8
1.4.1 Skolöverstyrelsens enkät från 1971	8
1.4.2 Lööf och Karlssons enkät från 1984	9
1.4.3 Anderssons enkät från 1998	10
1.5 Metod och arbetssätt	10
1.5.1 Anonymisering	12
2. Historik	13
2.1 De tidigaste sagostunderna	13
2.2 Några nedslag i 1940-talet	15
2.3 Några kända sagoberättare i biblioteksmiljö	16
2.3.1 Elsa Olenius	16
2.3.2 Hildur Lundberg	18
2.3.3 Harriette Söderblom	19
2.4 Begreppet sagostund	19
2.4.1 Varför sagostund? – ett förskoleperspektiv	21
3. Teori	21
3.1 Librarianship	21
3.2 Eldsjälar	22
3.3 Community librarianship	23
3.4 Civic librarianship	24
3.4.1 Folkbiblioteket i civilsamhället	25
3.5 Teorisyntes – en ansats	26
4. Sagostunder på bibliotek idag	28
4.1 Resultatredovisning – inledning	28
4.2 Bortfall	28
4.3 Redovisning av undersökningen	29
4.3.1 Kategorisering av undersökningsmaterialet	29
4.3.2 Kulturarv/tradition	31
4.3.3 Läslust	31
4.3.4 Språk och fantasi	32
4.3.5 Biblioteksbesök	32
4.3.6 Muntligt berättande	33
4.3.7 Gemensamma upplevelser	34
4.3.8 Ytterligare några utsagor	35
5. Diskussion och analys	35
5.1 Diskussion kring teorin och undersökningen	35
5.1.1 Ett eldsjälsargument	35
5.1.2 Community librarianship ur ett sagostundsperspektiv	37

5.1.3 Civic librarianship ur ett sagostundsperspektiv	38
5.1.4 Kulturarv/tradition	39
5.1.5 Läslust	40
5.1.6 Språk och fantasi	41
5.1.7 Biblioteksbesök	42
5.1.8 Muntligt berättande	43
5.1.9 Gemensamma upplevelser	43
5.2 En kritisk röst	44
5.3 Slutdiskussion	45
5.4 Avslutande reflexioner	47
5.5 Förslag till ytterligare belysning av ämnet	47
6. Sammanfattning	47
7. Litteraturlista	49
7.1 Otryckta källor	49
7.2 Tryckta källor och litteratur	49
8. Personregister	51
Bilaga 1: Enkätfrågor och sagostunder	52

1. Inledning

1.1 Personliga reflexioner i inledningsskedet (förförståelse)

Sen ungefär tio år tillbaka har jag arbetat som sagostundsledare på några bibliotek i min hemkommun. Det är ett arbete som jag tycker är mycket roligt och som jag brinner för. Under åren som gått har jag förändrat mitt arbetssätt utifrån barngruppens sammansättning men också utifrån mina egna tankar och idéer i mötet med barnen. På senare år har jag också, ensam eller tillsammans med olika kollegor, hållit i olika utbildningar om sagostunder, framförallt för biblioteks- och förskolepersonal. Det har varit mycket givande samtidigt som det förhoppningsvis har ”vässat” mitt tänkande kring sagostundsarbetet och tvingat mig att konkretisera tankarna.

När jag så skulle välja ämne för min magisteruppsats, såg jag en möjlighet att fördjupa mig ytterligare i fenomenet sagostunder på bibliotek. En kunnig och entusiastisk barnbibliotekarie gjorde mig tidigt uppmärksam på att sagostunder har en lång tradition på svenska folkbibliotek. Min nyfikenhet var väckt och en mängd frågor dök upp. Hur länge har denna verksamhet pågått? Varför startade man en gång sagostunderna på bibliotek? Hur har verksamheten sett ut genom åren? Har den funnits på alla folkbibliotek eller bara på vissa? Vilka var sagostundsledarna och vilka drivkrafter hade de? Vilka tankar och idéer fanns/finns hos dem som höll/håller sagostunderna? Jag hörde talas om sagostundsledare som sammanställt sagosamlingar; var fanns dessa? Och framför allt: varför hade man sagostunder på biblioteken? Och hur kommer det sig att sagostunderna fortfarande finns kvar idag?

Vad fanns det för dokumentation? Jag började leta i bibliotekskataloger och databaser specifikt på sagostunder och bibliotek och upptäckte snart att det finns mycket lite dokumenterat. Dock hittade jag sagosamlingarna jag hört talas om och lärde mig att det var Elsa Olenius respektive Hildur Lundberg som sammanställt dem (mer om dessa sagoberättare nedan). Tyvärr var det ”bara” sagosamlingar och nästan ingen information kring själva sagostunderna. Jag fick söka bredare: på ämnena barnbibliotek och barnavdelningar. Då hittade jag lite mer; några böcker som Bibliotekstjänst gett ut; en doktorsavhandling om sagostundsledaren och teatermänniskan Elsa Olenius; några magisteruppsatser och lite annat smått och gott. Nu hade jag fått blodad tand.

När jag läste de olika texterna, slogs jag ofta av hur väl mina tankegångar som sagostundsledare idag, stämde överens med hur sagostundsledarna förr tänkte. En intressant upptäckt för mig personligen, som jag dock väljer att inte gå närmare in på i denna uppsats.

Jag har, från allra första början, dokumenterat mina sagostunder; en enkel sammanfattning av vilken saga, ramsa och sång jag använt. Sedan några år har jag också, på anslagstavlan på barnavdelningen, satt upp denna sammanfattning (med litteraturhänvisningar) med tanken att föräldrarna, dagbarnvårdarna, förskolepersonal och andra vuxna ska kunna läsa den när de letar efter sagan eller ramsan jag använt. Men också för att markera att denna verksamhet är värd att dokumentera. Mitt intryck är nämligen att många sagostundsledare själva, men också ibland övrig bibliotekspersonal, tycker att sagostunder ”det är väl inget märkvärdigt, det är bara att ta en bok och läsa”. Jag är dock övertygad om att sagostunderna är en viktig ”kärnverksamhet” i biblioteket och att den fyller många funktioner: kanske framförallt som språkstimulerande

verksamhet för barnen. Men jag anser också att barn som kommer till sagostunder på biblioteket och trivs där, lär sig att biblioteket är ett trevligt ställe att vara på och att de därmed får en förtrogenhet med själva biblioteksmiljön. Att de lär sig förknippa biblioteksbesöken som något, för dem som individer, givande. Att biblioteken är ett trevligt ställe att gå till. På så sätt är jag övertygad om att biblioteken får nya besökare.

Jag är också säker på att själva lyssnarsituationen på sagostunderna är viktig. Att slå sig ner och lyssna på någon som läser och/eller berättar kan vara berikande, avkopplande och kanske också tankeväckande. Men jag väljer att inte gå närmare in på detta i uppsatsen.

Kraften i berättelsen är också något som är av stor betydelse för att barnen ska uppfatta sagostunden som något positivt, anser jag. Vi har alla behov av att höra berättelser som bekräftar oss som människor, i relation till andra människor, men också i vårt sökande/bekräftande av oss själva som individer. I berättelser och sagor är igenkännandet viktigt; när vi känner att berättelsen ”talar till oss”. Inte heller denna aspekt väljer jag att utveckla.

I denna uppsats har jag valt att framförallt fördjupa mitt intresse för sagostunder på bibliotek ur två aspekter:

- sagostunder på bibliotek i ett historiskt perspektiv
- dagens sagostunder på bibliotek

1.1.1 Uppsatsens disposition

Jag har valt att göra en lite längre, personlig inledning för att så tydligt som möjligt visa min förståelse av ämnet. Därefter följer disposition, problembeskrivning, syfte och uppsatsens avgränsningar. De hypoteser jag hade vid uppsatsarbetets början redovisas under en egen rubrik; de är samtidigt en del av min förståelse och knyts senare ihop med mina slutsatser. Efter definitioner och förkortningar kommer delkapitlet om tidigare forskning. Där separatredovisas de tre enkätundersökningar jag funnit och sedan följer metod och arbetsätt.

Därefter följer, i kapitel 2, en längre historik som tar sin utgångspunkt i USA för att sedan helt övergå till den svenska sagostundsverksamheten. Utifrån några artiklar i Biblioteksbladet gör jag några nedslag i 1940-talets sagostunder, eftersom det är en period som delvis dokumenterats. Därefter lyfter jag kort fram tre sagoberättare. Sist i historikkapitlet finns en genomgång av begreppet sagostund och allra sist dessutom ett mycket kortfattat utifrånperspektiv i form av en forskollärares syn på sagostunder.

Teorikapitlet, kapitel 3, inleds med en diskussion kring ordet “librarianship”. Därefter kommer en redovisning av de teoridelar som uppsatsen vilar på: eldsjäl, “community librarianship” respektive “civic librarianship”.

I det fjärde kapitlet redovisas resultat av den enkät jag skickade ut till biblioteken.

Kapitel 5 består av analys av mitt material samt diskussion; kapitlet avslutas med mina förslag till ytterligare ämnesfördjupning.

I kapitel 6 finns en sammanfattning av hela uppsatsen. Efter litteraturlistan följer en förteckning över de olika personer jag nämner i uppsatsen – kvinnor som skrivit om sagostunder och/eller verkställt dem. Som bilaga finns hela min enkät.

1.2 Problembeskrivning

Jag ville undersöka hur sagostundsverksamheten på biblioteken i Sverige har sett ut historiskt och hur den ser ut idag. Dvs. hur organiserades sagostunderna på biblioteken förr; lokaler, åldersgrupper, vem utförde dem, i vilket syfte etc. Hur organiseras sagostunderna på bibliotek idag? För att få svar på detta mitt kunskapsproblem, studerade jag den litteratur som finns kring sagostundsverksamhet på bibliotek.

1.2.1. Syfte och frågeställningar

Mitt huvudsyfte med uppsatsen är att undersöka frågan:
varför hade/har man sagostunder på biblioteken igår och idag?

Jag vill därför undersöka något om mekanismerna bakom sagostundsverksamheten på biblioteken idag. Men jag vill också göra en kort bakgrundsbeskrivning av sagostundsverksamheten i Sverige samt lyfta fram ett litet urval kända sagostundsledare.

Om jag uppnår mitt syfte så har jag belyst en verksamhet som, trots att den finns på så många bibliotek, inte är särskilt synliggjord eller dokumenterad, anser jag.

1.2.2 Avgränsningar

För att få en uppfattning om hur dagens sagostunder på bibliotek kan se ut och därmed svar på huvudfrågan om varför man har sagostunder på biblioteken, har jag valt att avgränsa mig till Västra Götalandsregionen. Regionen består av totalt 49 kommuner med minst ett folkbibliotek i varje kommun.

Jag går inte in närmare på innehållet i sagostunderna eller särskilt på om sagostunderna innehåller högläsning och/eller muntligt berättande. I Catarina Lundblads (2001) magisteruppsats *Muntligt berättande på folkbibliotekets sagostund* behandlas enbart det muntliga berättandet på några biblioteks sagostunder. Mer om denna uppsats längre fram.

Inte heller tar jag upp lyssnarnas dvs. barnens och de vuxnas, upplevelser av sagostunderna i någon större utsträckning. Lyssnarna är naturligtvis medskapare i sagostunderna, men det skulle föra för långt i en uppsats som denna att närmare gå in på dem, anser jag. Jag är medveten om att jag därmed s.a.s. beskurit verkligheten, men jag har ansett att det är en nödvändig avgränsning.

För att få en uppfattning om sagostunder historiskt på bibliotek har jag valt att begränsa mig till Sverige och biblioteken här. I historikavsnittet, kapitel 2.1, utgår jag dock från sagostundsverksamheten i USA, eftersom "public library-idéerna", där sagostundsverksamhet för barn ingick, kom till Sverige från USA.

1.2.3 Mina egna hypoteser i inledningsskedet

Jag urskilde, i inledningsskedet, tre möjliga hypoteser om orsakerna till att sagostundsverksamheten finns på bibliotek:

– tradition. Man har alltid haft det, det är något som helt enkelt ska finnas på bibliotekens barnavdelningar; en "okritisk" inställning.

- ingår i de läsfrämjande insatserna. De är en viktig del i det läsfrämjande arbetet; en mer genomtänkt inställning.
  - både tradition och läsfrämjande. En mix av de ovanstående.
- Dessa tre hypoteser är helt mina egna, baserade på min erfarenhet som sagostundsledare.

1.3 Definitioner och förkortningar

Sagostund: Regelbundet återkommande barnverksamhet på bibliotek, vars huvudingrediens är berättade och/eller lästa sagor.

Saga: Ordet används synonymt med ordet berättelse. När det gäller sagor skiljer man oftast på folksagor och konstsagor. Men jag väljer här att med ordet saga sammanfattande beskriva alla olika former av berättelser och sagor som förekommit och förekommer inom sagostundsverksamheten.

Sagostundsledare: Den person som verkställer sagostunderna. På biblioteken är det ofta en assistent, ibland en bibliotekarie, ibland en timanställd för just sagostundsverksamheten eller någon annan (t.ex. en dramapedagog eller en pensionär).

SBUB: förkortning för Stockholms barn- och ungdomsbibliotek, som bedrev verksamhet 1911-1928.

Bibliotek: Jag använder ordet bibliotek som en synonym till ordet folkbibliotek.

1.4 Tidigare forskning

Jag har funnit två enkätundersökningar om sagostunder på bibliotek: Ami Lööf och Bengt Göran Karlssons undersökning från 1983 och Inger Anderssons undersökning från 1997. Men det finns också en enkät från 1971, som dåvarande Skolöverstyrelsens arbetsgrupp för barn- och ungdomsbiblioteksfrågor skickade ut. Denna enkät behandlade barn- och ungdomsverksamhet totalt på biblioteken men en av frågorna berör den allmänkulturella verksamheten, där sagostunderna ingår. Alltså en enkät från 1970-, en från 1980- och en från 1990-talet.

1.4.1 Skolöverstyrelsens enkät från 1971

I maj 1971 skickade Skolöverstyrelsens arbetsgrupp för barn- och ungdomsbiblioteksfrågor ut en enkät till samtliga länsbibliotek (*Barn i bibliotek* s.16f). Enkäten bestod av 18 frågor och gällde barn- och ungdomsbiblioteksverksamheten i länen. 1971 fanns det totalt 464 kommuner i landet och tolv av dessa hade inget kommunalt bibliotek, eller samverkade med andra bibliotek. Fråga tio gällde vilka aktiviteter som fanns på barnavdelningarna. 307 av landets då 452 bibliotekssystem svarade att de har sagostundsverksamhet vilket motsvarade nästan 68 % av biblioteken. Sagostundsverksamheten var dessutom den aktivitet – eller allmänkulturell verksamhet, som frågan löd – som fanns på flest bibliotek i undersökningen. Fråga elva och tolv gällde vilka personalkategorier som finns på barnavdelningarna och här angav biblioteken att det fanns många olika personalkategorier som sysslade med barnverksamhet. Många var anställda ”på timmar” dvs. de var anställda för att ta hand om en viss verksamhetsgren, t.ex. sagoberättande (ibid., s.26).

1.4.2 Lööf och Karlssons enkät från 1984

Lööf och Karlsson (1984) har skrivit ett s.k. specialarbete vid Bibliotekshögskolan i Borås, med titeln: *Sagostunder vid svenska folkbibliotek: värda att satsas på*.

Författarna skickade ut en enkät till landets barnbibliotekskonsulenter. Den som ombesörjde utdelningen av enkäten var författarnas handledare Lena Skoglund och den distribuerades vidare till bibliotek som man visste hade sagostundsverksamhet. Författarna själva påpekar att urvalet därmed inte är representativt, men att det ändå gav en uppfattning om hur sagostundsverksamheten bedrevs runtom i landet. I en av bilagorna redovisas vilka bibliotek som deltagit i undersökningen. Sammanlagt 68 enkäter besvarades och de svarande biblioteken var spridda över hela landet. Dessutom gjorde Lööf och Karlsson två intervjuer – en på biblioteket i Borås och den andra på biblioteket i Älmhult.

Lööf och Karlsson kom fram till följande: (s.11ff)

- ett litet antal bibliotek uppgav att de under senare år haft en **ökning** av sagostundsverksamheten pga. att verksamheten flyttats till mer barnrika områden, respektive att invandrargrupper i bibliotekets regi startat verksamhet på minoritetsspråk.
- 89 % uppgav att verksamheten bedrevs oförändrad eller i minskad omfattning. De vanligaste skälen var minskat barnunderlag, minskat intresse från barnens sida, bristande tid eller intresse bland personalen eller ekonomiska skäl. Lööf och Karlsson gör ingen närmare beskrivning eller diskussion kring detta i sitt arbete.
- nästan hälften uppgav att de höll sagostunderna i sagorum eller liknande
- 87 % uppgav att de hade en åldersindelning på sagostundsbesökarna, vanligen 4-6 år
- en femtedel av biblioteken hade maximerat antalet sagostundsdeltagare
- sagostundsverksamheten anordnades främst för barn med hemmavarande föräldrar eller dagmammor
- 58 % svarade att man läste sagor, 12 % att man berättade och 30 % gjorde både och.
- den vanligaste personalkategorin var kanslist, 31 %, eller speciell sagostundspersonal, 36 %.
- majoriteten av bibliotek hade någon form av utbildning för sagostundspersonal. Från många håll rapporterade man om länsvisa studiedagar kring ett visst tema. Bland föreläsarna nämns Elsa Olenius och Marianne Söderbäck (se vidare kapitel 2.3.1).

Författarna menar (s.29 ff.) att impulser till sagostundsverksamheten på bibliotek hämtades från Sagostunds rörelsen¹. Anna Birgitta Eriksson (1994, s.105) nämner också Sagostunds rörelsen i sin artikel i *Barnspåret* och skriver att den spred sig snabbt över landet och att ett stort antal barn kom och underhölls med sagor, sång och musik. Men hon framhåller också att dessa sagostunder framförallt innehöll berättelser med ”god tendens” och att rörelsen senare ombildades till de ungas freds- och sagostunds förbund. Rörelsen har, såvitt jag förstår, ingenting med bibliotek att göra. Lundblad (2001) nämner inte denna rörelse alls.

---

¹ Sagostunds rörelsen var en slags socialistisk söndagsskola. Den bildades 1903 i Malmö. Utöver sagostunder hade man t.ex. musik och gymnastik på programmet. (*Meddelanden från Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek 1979 s.33*).

Författarna ger förslag (s.29ff) till utveckling av sagostunderna genom bl.a. dramalek och menar att det vore idé att integrera den i sagostunderna. De beskriver också utförligt hur detta praktiskt skulle kunna gå till och förespråkar därefter spontana sagostunder på biblioteken samt uppsökande verksamhet med sagostunder.

1.4.3 Anderssons enkät från 1998

Inger Andersson genomförde i samband med sin magisteruppsats vid Lunds universitet en enkät. Detta är den enkät som mest liknar min egen. Det finns dock vissa skillnader. Anderssons enkät skickades enbart till huvudbiblioteken i Skåne och Kronobergs län; alltså inte till några filialbibliotek. Andersson ställer även frågor om marknadsföring av sagostunderna, ett ämne som jag inte berör. Hon frågar dessutom om sago-/berättarstunder för vuxna; ett område som jag inte alls går in på i min enkät.

Av svaren i Anderssons enkät framgår att:

- biblioteken i huvudsak vände sig till förskolebarn på sagostunderna
- en majoritet av biblioteken hade 11-20 sagostunder per termin, = 42 % av ja-svaren.
- de flesta bibliotek hade särskilda sagostundsrum, = 84 % av svaren
- en majoritet hade oförändrad sagostundsverksamhet sedan ca sju år = 75 %
- en dryg tredjedel av biblioteken har använt ordet "berätta" i sina svar och en knapp tredjedel har använt ordet "läsa". Några få använder både läsa och berätta.
- en tredjedel av biblioteken har skurit ner sin sagostundsverksamhet de senaste åren
- på den öppna frågan om syftet, har biblioteken i sina svar huvudsakligen framhållit: läslust, gruppvistelse, locka till biblioteksbesök, kulturarv, stimulera språk och fantasi samt lära barnen att lyssna
- uppdelningen av bibliotekspersonalen är otydlig, men det är i huvudsak bibliotekets egen personal som är sagostundsledare. Det framgår även att de får fortbildning.

Andersson framhåller att när respondenterna definierat begreppet sagostund så är definitionerna gjorda på ett språk som vittnar om ett starkt engagemang (s.33).

1.5 Metod och arbetsätt

Mitt uppsatsarbete inleddes med omfattande litteratursökningar. Dessa utfördes i olika bibliotekskataloger dels i biblioteket på Högskolan i Borås (Voyager) och dels på universitetsbiblioteket i Göteborg (Gunda) samt på Internet (bl.a. i LIBRIS och i sökmotorn Google). Jag har även använt mig av databaserna Nordiskt BDI-Index och LISA och ERIC. Sökorden som användes var bl.a. sagostund, sagoberättande, sagoläsning, barnbibliotekarie och storytelling. Dessa ord har trunkerats och kombinerats med ord som t.ex. barn och bibliotek.

Dessutom har jag gjort sökningar på de olika personer som förekommer i historikavsnittet dvs. Valfrid Palmgren, Elsa Olenius, Hildur Lundberg och Harriette Söderblom i olika kataloger och databaser. Eftersom svenska tidskriftsartiklar inte är sökbara i olika databaser när det gäller tidigare årgångar, har jag även manuellt sökt igenom delar av bibliografierna Svenskt tidskriftsindex/Svenska Tidskriftsartiklar.

Jag hittade inte så mycket litteratur som jag från början hade trott och hoppats. Under de år som uppsatsarbetet har pågått har jag vid flera tillfällen åter sökt i olika databaser men

enbart funnit ytterligare någon/några få artiklar m.m. om sagostunder på bibliotek. Emellanåt har jag hittat artiklar/uppsatser etc. där ordet sagostund nämns i förbigående eller i någon bisats.

För att samla in material om dagens sagostunder på bibliotek har jag gjort en enkät (se bilaga 1). Jag är medveten om att jag samtidigt valt bort de fördelar jag kunde ha fått av att istället göra intervjuer med sagostundsledare eller eventuellt sagostundsborna själva. Holme och Solvang (1997, s.101) anser att intervjuer är en mycket krävande form av informationsinsamling och att det finns tydliga begränsningar till hur många intervjuobjekt man kan ha med. I min undersökning ville jag få med relativt många respondenter, så även av den anledningen ansåg jag enkäter lämpligast. Dessutom ville jag gärna generalisera utifrån mitt insamlade material, något som är lämpligt med en kvantitativ metod, säger Holme och Solvang (ibid., s.81).

Drygt hälften av enkätsvaren fick jag via e-post, de övriga skickades med vanlig post. I några fall fungerade inte e-posten; jag hade gjort en s.k. mall i ordbehandlingsprogrammet Word2000. I den mallen kunde man BARA fylla i kryssrutorna och de textrader som jag markerat, inget annat. Men när jag fick tillbaka enkäterna (mallen) så fungerade inte alltid svaren, dvs. jag kunde i vissa fall inte läsa vad respondenterna skrivit. Då fick jag i några fall enkäten per vanlig post istället. I andra fall skickade respondenterna enkäten ytterligare en gång till mig per e-post, denna gång i ett annat format.

Min enkät innehåller relativt många frågor kring sagostunder. Detta är medvetet gjort, eftersom jag därmed hoppades få en bred bild av verksamheten. Vissa följdfrågor gav ”nya svar”. T.ex. fråga 8b: vilken dag och tid har ni sagostunder? Här framkom bland annat att biblioteken hade flera sagostunder i veckan eller/och sagostund på olika filialer. Detta hade inte framkommit i de tidigare frågorna (1-7). Även frågorna om vilka man vänder sig till med sagostunderna (fråga 3 och 8a) gav ”nya” svar. T.ex. svarade ett bibliotek att man gjort en överenskommelse med dagbarnvårdarna om åldersgränser. Ett annat bibliotek svarade att man hade ett flertal mor- och farföräldrar med småttingar, som besökare. Dessa frågor och svar ”vidgar” begreppet sagostund på ett intressant sätt finner jag.

Jag hoppades också att en större mängd frågor, skulle få respondenterna att ”tänka till” kring ämnet. Detta särskilt som jag har upplevt att sagostundsverksamheten i många fall är en verksamhet som ”bara finns” inom biblioteken. Dvs. det är en ”vardagsverksamhet” som kanske inte gör så mycket väsen av sig och som personalen därmed eventuellt inte reflekterat så mycket kring. Jag menar dessutom att eftersom sagostundsverksamheten riktar sig till barn – och oftast till yngre barn – så är statusen inte så hög, jämfört med annan programverksamhet på bibliotek. Detta påstående har jag tyvärr inte kunnat belägga i litteraturen.

Mitt intryck är också att många barnbibliotekarier har en omfattande kunskap och stor entusiasm kring barnverksamhet på bibliotek och att de mycket väl förstår att sagostundsverksamheten är en viktig och ändamålsenlig verksamhet för biblioteken generellt.

Jag inser dock att det finns en viss risk med att ha för många frågor i en enkät: respondenterna har inte tid/tar sig inte tid att svara när frågorna är många. Kanske hade

jag fått en högre svarsfrekvens med färre frågor? Å andra sidan hade jag kanske inte fått en lika bred bild av sagostundsverksamheten som jag tycker att jag fått.

I maj 2003 skickade jag ut enkäten till 84 barnbibliotekarier i regionen via e-post. Adresslistan fick jag från regionens barnbibliotekskonsulenter. E-postadresserna fungerade till största delen utmärkt. Några adresser fick jag, via mitt e-postprogram, reda på att de inte fungerat. Då fick jag ta reda på nya adresser; genom att återigen fråga konsulenterna eller också genom att jag själv sökte på Internet och fick informationen på bibliotekens/kommunernas hemsidor.

Jag skickade inte ut enkäten till min egen kommun, eftersom jag bedömde det som olämpligt att jag svarade på min egen enkät. Inte heller skickade jag enkäten till de andra filialerna i min egen kommun. Detta grundade sig på min bedömning att jag känner sagostundsledarna väl, efter många år samarbete och jag ansåg att det skulle kunna påverka deras svar.

84 enkäter skickades ut och totalt 54 bibliotek svarade, 28 via e-post och 26 via vanlig post, dvs. en svarsprocent på 64 %. 44 bibliotek hade sagostunder och 10 bibliotek hade inga sagostunder.

Detta är dock inte helt entydigt. Jag skickade visserligen ut totalt 84 enkäter, men några av svaren som kom in var *inte* från dem jag skickat ut enkäten till. Vissa av svaren kom från filialer i kommunerna; dit barnbibliotekarien vidarebefordrat min enkät. Det är näst intill omöjligt, bedömer jag, att exakt räkna antalet enheter som teoretiskt sett skulle kunna ha sagostund i regionen. Vissa filialer har t.ex. mycket begränsade öppettider och har aldrig haft barnprogram eller sagostunder. De enkäter jag skickade ut gick ju till barnbibliotekarierna i regionen. På vissa av de större biblioteken arbetar flera barnbibliotekarier medan vissa mindre bibliotek inte har någon barnbibliotekarie alls. Jag bedömde det ändå som mest praktiskt och rimligt att använda konsulenternas adresslista.

Den första enkäten skickades ut i slutet av maj 2003. Då fick jag omkring femtio svar under månaderna som följde (sommaren). Den 29 augusti 2003, då jag bedömde att de flesta barnbibliotekarier var tillbaka på arbetet efter sommaren, skickade jag ut en påminnelse till dem som ännu inte svarat. Då fick jag resterande svar. Någon ytterligare påminnelse har jag inte skickat ut.

Sammanställningen av enkäterna dröjde till januari 2004 pga. hög arbetsbelastning för min del. Jag bedömde det då inte som lämpligt att skicka ut fler påminnelser eftersom min mätperiod var vårterminen 2003.

1.5.1 Anonymisering

Jag har, så långt möjligt, anonymiserat svaren av hänsyn till respondenterna. Dvs. jag har inte tagit med de namn på sagostundsledare eller på kommuner som respondenterna har skrivit i sina svar. Däremot har jag tagit med orden "filial" eller huvudbibliotek respektive stadsbibliotek när de har funnits med. Jag har inte heller angett från vilka bibliotek i regionen som enkätsvaren kommit in eller vilka som inte besvarat enkäten. Många bibliotek i regionen ligger i små orter och att röja identiteten är säkerligen enkelt för någon som är insatt. Hela mitt enkätmaterial är därför anonymt.

2. Historik

Kapitlet inleds med en kort återblick på de tidigaste sagostunderna på bibliotek i USA. Därefter följer en beskrivning av den svenska pionjären Valfrid Palmgren och hur hon tar med sig de amerikanska idéerna om bl.a. barnavdelningar på ”public libraries” till Sverige. SBUB och Gustav Vasa församlingsbibliotek i Stockholm, Göteborgs barn- och ungdomsbibliotek samt Malmö barnbiblioteksavdelning beskrivs kortfattat samt något om ett par kurser för bibliotekspersonal, där ordet sagostunder förekommer. Jag har sedan valt att göra några nedslag i 1940-talet; eftersom jag funnit några artiklar om sagostunder just från detta årtionde. De tre sagostundsledarna Elsa Olenius, Hildur Lundberg och Harriette Söderblom har fått varsitt delkapitel, eftersom det är framförallt dessa tre kvinnor som jag funnit litteratur om i samband med sagostunder på bibliotek.

2.1 De tidigaste sagostunderna

Hur uppstod en gång sagostunderna på biblioteken? Anne Pellowski (1990, s.96) skriver i *The World of Storytelling* om början till sagostunder på bibliotek i USA, att det inte är möjligt att fastställa vilken barnbibliotekarie som startade dem. Men redan omkring 1880 var det en kvinna vid namn Caroline Hewins som på lördagsmorgnarna läste högt i Hartford Public Library. Även Mary Örvig (1980, s.7) nämner, i *Barnbibliotekets rötter*, denna kvinna och skriver att hon var en av pionjerna inom barnbiblioteksrörelsen och att det var hon som började med sagostunder på sitt bibliotek. Örvig fortsätter:

”Detta blev ganska snart det stående inslaget i barnbiblioteksarbetet och en institution inom barnservicen som sådan med stor betydelse i arbetet med de många invandrabarnen.” (Ibid.)

Lundblad (2001, s.1, om Greene, Ellin 1996, *Storytelling: Art and technique* s.8-9 och s.19) skriver i sin uppsats att Ellin Greene, bibliotekarie och muntlig berättare, menar att de första sagostunderna på bibliotek ägde rum omkring år 1900. De var en slags experimentverkstad som skapats av bibliotekarier, som försökte hitta metoder att föra samman barn med böcker. Man ville också att det skulle ske på ett konstnärligt och fantasifullt sätt. Syftet med sagostunderna var att presentera barnen för god litteratur och att utöka deras läsvanor (ibid.).

I Sverige är det Valfrid Palmgren som 1911 grundar det första barnbiblioteket. Redan år 1905 blir hon den första kvinnliga amanuensen vid Kungliga biblioteket i Stockholm och snart får hon också ett starkt intresse av folkbiblioteksfrågor. Genom ett stipendium gör hon en flera månader lång resa till USA, för att studera ”public libraries”. Knut Tynell (1931, s.177) skriver i sin bok *Folkbiblioteken i Sverige* att hon särskilt fängslades av de öppna hylluppställningarna och av barnavdelningarna; båda mycket ovanliga i Sverige vid den tiden.

Hon blir också fascinerad av det arbete som bedrevs bland barn och ungdomar och framhåller att det antagligen inte finns något biblioteket i Förenta staterna utan särskild barnavdelning. Dessutom hade dessa i regel särskilda bibliotekarier. Hon beskriver entusiastiskt (Palmgren 1909, s.102) hur barnbiblioteket har bl.a. bokförteckningar men

... äfven andra medel användas för att draga barnens intresse till biblioteket. Jag vill här blott nämna några af de vanligast förekommande, nämligen sagoberättande eller högtläsning ...

Och på nästa sida (ibid.) skriver hon om sagostunder, eller "sagotimmar":

Sagotimmarna anses också i Amerika för särdeles viktiga, och barnbibliotekarierna förbereda sig till dem med yttersta omsorg.

Lite längre fram (ibid., s.105) skriver hon:

Öfverallt i Förenta Staterna synes man vara fullt enig om värdet af sagotimmarna. De leda utan undantag, sade man mig, till ökad utlåning af böcker och, hvad än bättre är, till läsning af bättre slag af litteratur.

I Sverige, vid den här tiden, fanns endast skolorna och deras boksamlingar till för barnen (Tynell 1931, s.120 ff.). När Valfrid Palmgren återkommer till Sverige samlar hon "en krets huvudsakligen frivilligt arbetande damer" omkring sig. Hon utbildar dem och drar upp riktlinjer för hur ett barnbibliotek ska se ut. Den 4 december 1911 invigs Stockholm barn- och ungdomsbibliotek, SBUB, på Drottninggatan 65, 1 trappa upp, finansierat med donerade medel. Harriette Söderblom (2002, s.7) skriver i sin bok *Ska vi gå till bibblan?*, att det var unikt på många sätt. Det var ett folkbibliotek som bara stod öppet för barn och unga, allt var gratis och man tog ingen hänsyn till var låntagarna bodde; alla barn och ungdomar var välkomna och alla skulle behandlas likadant (ibid.).

Enligt Lizzie Moll (1916 s.69) hölls inte några sagostunder på SBUB de första åren, helt enkelt i brist på utrymme. Dock skriver Palmgren (1961, s.755) själv i sin tillbakablickande artikel 1961 att man på SBUB följde alla amerikanska biblioteksidéer, inklusive sagoberättande och högläsning. Sagostunderna hölls på söndagar, men man kunde aldrig utveckla verksamheten eftersom man hade så begränsat utrymme i förhållande till det stora antalet sagostundsbesökare, enligt Palmgren. Och Tynell (1931, s.205) skriver:

Man ordnade också i den utsträckning, som de lokala förhållandena det tilläto, "sagostunder", där en tjänstgörande eller en för tillfället lånad "sagotant" berättade sagor för barnen och slutade med att giva dem anvisningar på både de sagosamlingar, vari de upplästa sagorna ingingo, och andra liknande.

Söderblom (2002, s.32ff) skriver att man på SBUB gjorde många försök att införa sagostunder, men att det inte lyckades. De små lokalerna var oftast fyllda med barn och man hade endast sporadiska sagostunder. Söderblom kallar dem berättar- eller uppläsningstunder.

SBUB är det första folkbiblioteket för barn, men redan 1909 grundades Gustav Vasa församlingsbibliotek i Stockholm (Tynell 1931, s.122). Föreståndarinna där var Hildur Lundberg och hon gick, enligt Tynell, "också i spetsen då det gällde barnbiblioteksarbetet". Lundberg (1917, s.1) skriver själv i Biblioteksbladet att hon tyckte det ingick i bibliotekariens "pedagogiska uppgift" att anordna både sagostunder och sagoklubbar för barn och hon menade vidare att detta var en del i att "försöka forma en god bibliotekspublik i hela dess bemärkelse". Malin Jönsson och Lill Samuelsson (1996 *"Den som vinner barnen, honom tillhör framtiden"*) har tagit del av årsberättelserna för Gustav Vasa församlingsbibliotek och skriver att det hade barnavdelning, öppna hyllor,

sagostunder och barnklubbar. I årsberättelsen för 1910 framgår att ”försök hade gjorts med sagostunder och man hoppades genom dessa fostra en stamtrupp av intresserade låntagare med vana att handskas med böcker” (ibid., s.71). Jönsson och Samuelsson fortsätter att beskriva att 1915 återupptas sagostunderna av fru Elsa Bergqvist som ledde dem utan ersättning. Barn mellan 9 och 12 var välkomna varje tisdag under oktober-december. Även sagoaftnar för äldre barn förekom. Om året 1919 skriver Jönsson och Samuelsson att barnen strömmade till, särskilt under kulna höstdagar och man fortsatte med sagostunder och pojkkklubbar (ibid., s.72).

I Göteborg fick man 1913 ett privat barnbibliotek kallat Göteborgs barn- och ungdomsbibliotek (Ingrid Atlestam *Fullbokat* 1997, s.90 f). Det var Ingegerd Ekman som blivit inspirerad av Valfrid Palmgren och som efter genomgången utbildning i USA startade ett litet barnbibliotek på Plantagegatan. Det var öppet för alla barn i skolåldern. Man hade dock ekonomiska problem och verksamheten stagnerade, skriver Atlestam. Om man höll sagostunder eller ej, har jag ej lyckats utröna. Men Ingegerd Almqvist, född Ekman, gjorde kring 1928 en donation till Majornas folkbibliotek i Göteborg, så att en barnavdelning kunde inredas i ett särskilt rum. Detta var i samband med att biblioteket flyttade till nya lokaler på Karl Johansgatan 23-25. Året därefter rapporterades om högläsning för olika åldersgrupper, skriver Atlestam. Männe sagostunder också?

Jönsson och Samuelsson (1996, s.58) skriver också något om Malmö barnbiblioteksavdelning. 1924 flyttade biblioteket till Jöns Filsgatan och efter flytten började man hålla sagoaftnar på söndagarna, klockan tre, efter stängningsdags eftersom man inte hade något separat sagorum.

I en s.k. biblioteksnotis i Biblioteksbladet 1916, framgår att det hållits en kurs i biblioteksteknik, på Gustav Vasa församlingsbibliotek, som omfattat 60 timmar. Den besöktes av 25 personer ”*av vilka flertalet hade redan förut sysslat med biblioteksarbete*”. Det intressanta är att av totalt 60 timmar, avsätter man 6 timmar till ”*barnbibliotek och barnbibliotekarier, barn- och ungdomsböcker, sagostunder och ungdomsklubbar, skolbibliotek, lektioner för skolbarn i begagnande av bibliotek kataloger och uppslagslitteratur o.s.v.*”.

Knut Tynell (1927, s.43-52) skriver i Biblioteksbladet om den första längre kursen för bibliotekspersonal i Sverige. Kursen sträckte sig över fyra månader; januari till maj och omfattade t.ex. 265 (!) föreläsningar. På sidan 44 hittar jag en notis om sagostunder: ”*En timme ägnades åt sagostunder och ungdomsklubbar.*” Lite längre ner på samma sida framgår att man även haft en demonstration av SBUB av föreståndarinnan Anna Landergren.

2.2 Några nedslag i 1940-talet

I Biblioteksbladet 1941 har jag, bland notiserna kallade *Från biblioteksfronten* hittat några anmärkningar om att man åter tagit upp sagostundsverksamheten vid Eskilstuna centralbibliotek, efter att de legat nere i ca tio år (1941:6, s.61). I nästa nummer av Biblioteksbladet (1941:7, s.100) omtalas att det även förekommer sagostunder vid stadsbiblioteket i Norrköping och att man där haft en hel teaterföreställning om barnbokens hjältar, med barnen som både aktörer och åskådare.

Och i Biblioteksbladet året därpå (1942, s.311) fortsätter man i en notis att berätta att även i Örebro har man ”sagoafton”. Denna notis föranleder tydligen en liten artikel i

Biblioteksbladet nästa år (1943, s.343) om både sagostunder och ungdomsverksamhet på Örebro bibliotek.

I en artikel i Biblioteksbladet beskriver Ester Hallström (1942, s.7-11) livfullt sagostundsverksamheten i Eskilstuna 1942. Man började med sagostunder 1940 och de blev genast väl besökta, enligt Hallström. Så många som sextio barn kunde komma en novemberdag; men medeltalet höll sig kring 34. Hon anser vidare att ”höstrusk- och vårslaskdagar ger den bästa sagostämningen” och fortsätter med att beskriva hur barnen fick hämta ut biljetter i förväg. Sagostunderna hölls alltid på onsdagarna mellan halv fem och fem, just innan barnavdelningen öppnas, inne i ett sagostundsrum, som visar sig vara ett studiecirkelrum hos ABF. Hon fortsätter med att beskriva att rummet har en lustbetonad rostgul färg på väggarna och att man möblerar om för varje sagostund. Att man sätter fram sju små pallar för de minsta fyraåringarna – och att även ”en och annan liten pys som ännu inte kan gå” slinker in med storasyskon. Hon betonar vikten av att ha färska blommor (är det manne Valfrid Palmgrens ande som svävar över sagostunderna här?) och att tända ett sagostundsljus. Därefter berättar hon att man framförallt använder Hildur Lundbergs sagor ur samlingen *Nu ska ni få höra* men att också korta djursagor är omtyckta. En intressant ögonblicksbild från 40-talet. Dock skriver Hallström ingenting om varför man har sagostund. Kanske var det helt enkelt en självklarhet?

Kerstin Auraldsson (1979, s.71) skriver i *Ett barnbibliotek växer fram* att i Uppsala var sagostunder den aktivitet som startade först. Redan i årsredogörelsen för 1941, fortsätter Auraldsson, nämns dessa. Först var det Vivica Hänningar, den första barnbibliotekarien på Uppsala stadsbibliotek, som läste, men senare fick hon hjälp av elever vid Förskoleseminariet i staden. Auraldsson, som fått ta del av Vivica Hänningers dagböcker, skriver att Hänningar i dagböckerna redogjorde vecka för vecka vilka sagor som lästes. Här finns alltså tecken på en tidig dokumentation av sagostunder, om dock av mer privat natur.

2.3 Några kända sagoberättare i biblioteksmiljö

För att få en mer komplett bild av hur sagostunderna på biblioteken kunde te sig igår, gör jag några korta beskrivningar av tre mer välkända, eller till och med legendariska, sagostundsledare² i biblioteksvärlden. Lundblad (2001) har utförligt beskrivit två sagostundsledares arbetssätt idag; därmed kompletterar våra uppsatser varandra.

2.3.1 Elsa Olenius

Elsa Söderström (Olenius) levde 1896 till 1984. Anita Lindvåg (1988) har i sin doktorsavhandling tecknat en utförlig, intressant bild av sagoberättaren och teatermänniskan Elsa Olenius. Jag kommer i denna uppsats att koncentrera mig på sagoberättaren³.

Redan 1927 tog sig Elsa Olenius an barnverksamheten vid Stockholms stadsbiblioteks filial vid Hornsgatan (Lindvåg 1988, s.23 f). Innan dess hade hon gått som elev vid SBUB ett par år. På SBUB ordnades under en kortare tid sagostunder för de minsta på

---

² se t.ex. Anna Birgitta Erikssons (1994) artikel i *Barnspåret* s.105.

³ Dottern Marianne Söderbäck har skrivit den mycket personliga ”I skuggan av en mor” (1992), som dock inte särskilt tar upp sagoberättaren Elsa Olenius. Jag uppfattar den mer som en slags uppgörelse, ur ett rent dotterperspektiv.

söndagarna (Landergren och Ringenon 1927, s.185). Då samlades ett fyrtiotal små barn varje gång, skriver artikelförfattarna. Om Elsa Olenius var med på dessa sagostunder eller inte, har jag inte kunnat belägga. Men på Hornsgatan, skriver Lindvåg (1988, s.27), började hon ordna sagostunder som var öppna för alla barn och ”fick betydelse, när det gällde att göra dem hemmastadda på biblioteket”. Hon beskriver själv förhållandena i ett radioprogram den 14 november 1937 (ibid.):

Ett sjuttioal barn sitter snart samlade på låga bänkar och pallar. Utrymmet är trångt, så det vill till att sämjan är god. (...) Med andlös uppmärksamhet följer barnen sagorna. Ingenting kan vara mer fångslande för den som berättar än att se barnens skiftande ansiktsuttryck; dessa barn till jäktade mammor från strängt arbetsamma hem får kanske aldrig höra andra sagor än dem från biblioteket.

Lindvåg menar också att Elsa Olenius genom sagostunderna gjorde biblioteket attraktivt och därigenom också nådde fram till ovana biblioteksbesökare och kunde väcka läslust hos dem. När hon utformade sina sagostunder, fortsätter Lindvåg, föll det sig naturligt för henne att använda dramatiska uttrycksmedel och hon strävade efter att barnen skulle delta aktivt (ibid., s.28).

Trots kritik från pedagoger och barnboksförfattare, under de sagofientliga åren på 40-, 50- och 60-talen, skriver Lindvåg (ibid., s.29), så höll Elsa Olenius den muntliga sagoberättartraditionen levande under flera decennier. Därmed menar hon, fortsätter Lindvåg, just det organiserade berättandet av både folksagor och konst sagor.

Hon var också den som 1942 startade Stockholms barn- och ungdomsteater, mera känd under namnet ”Vår teater” (Lindvåg 1988, s.38). Hon fick avsätta några timmar i veckan för barnteatern, inom bibliotekets verksamhet, skriver Lindvåg. Eriksson (1994, s.106) menar att under Elsa Olenius ledning kom sagostundsverksamheten att utvecklas till ett eget verksamhetsområde, nämligen Vår Teater.

Vilka åsikter hade då Elsa Olenius om sagoberättandet? Vi får en inblick i hennes tankar hos Lindvåg (ibid., s.132) när hon citerar henne:

”Dessa/sagorna/måste väljas med omsorg. Sagoberättandet är en konst som bör noga förberedas, så att inga för barnen viktiga detaljer utelämnas. Alltför grymma och blodtörstiga ämnen är inte lämpliga. Men eljest har det visat sig att det är de gamla sagorna med deras jättar, tomtar och troll som barnen tycker bäst om.”

Lindvåg betonar också att trots att Elsa Olenius utformade sina sagostunder på ett mycket personligt sätt, så byggde hon ändå på en tradition av organiserat sagoberättande som kom från USA och som kommit till Sverige via Valfrid Palmgren (ibid., s.133). Och lite senare (ibid., s.136) skriver Lindvåg att Elsa Olenius menade att man skulle se sagostunderna som ett tillfälle när barnen kunde bekanta sig med bibliotekarien och biblioteket.

Elsa Olenius använde själv, enligt Lindvåg (ibid., s.138), uttrycket ”ordens magi” i samband med sagoberättande; att barnen måste få uppleva just ordens magi. Målet var också att ge barnen stimulans till fantasin och skönhetskänslan. Hon talar även om att främja språkkänslan hos barnen men själv berättade hon också för den stora glädjens och spänningens skull.

Till slut, hur var hon då som sagoberättare? Lindvåg (1988, s.137) berättar att en senare medarbetare till Elsa Olenius har beskrivit att det var ”fest och glans” kring sagostunderna och dessutom en ”förtätad stämning”. ”En enmansteater, oförglömlig för den som upplevt den.”

Elsa Olenius publicerade en mängd sagosamlingar, med namn som *I sagans skog*, *Sagans skepp* och *Sagostunden*. En enkel sökning i det nationella biblioteksdatasystemet LIBRIS på hennes namn ger totalt 65 träffar i januari 2004.

Mitt intryck är att hon måste ha varit en karismatisk sagoberättare.

2.3.2 Hildur Lundberg

Jag har tyvärr inte hittat lika mycket information om Hildur Lundberg som om Elsa Olenius. Hon föddes 1878 och gick redan 1908 en bibliotekskurs och satt med i SBUB:s styrelse 1911-27 (Jönsson & Samuelsson 1996, bilaga 1). Åke Åberg (*Tema: Barnbibliotek: Tre uppsatser* 1983, s.11) nämner henne i samband med Gustav Vasa församlingsbibliotek i Stockholm i början av nittonhundratalet. Han skriver att Hildur Lundberg, som senare skulle bli en av de ledande barnbibliotekarierna, var ledare för detta bibliotek. Biblioteket var en progressiv institution och hade en utmärkt barnavdelning, öppna hyllor, sagostunder, barnklubbar och dessutom biblioteksundervisning. Han skriver också (ibid., s.38) att sagostunderna är lika gamla som barnbiblioteken - och att Hildur Lundbergs sagostunder på Gustav Vasa församlingsbibliotek var berömda.

Både SBUB och Gustav Vasa församlingsbibliotek flyttades 1928 till Stockholms stadsbiblioteks barnavdelning när den öppnades (Söderblom 2002 s.32 ff.). Lundberg blev dess första chef. Söderblom menar att man satte igång med sagoberättandet så fort det var möjligt på det nyöppnade biblioteket. Hon skriver om korta, enkla sagor för de mindre barnen och längre och mer komplicerade för de äldsta. Lördagarna utsågs till sagodagar och man hade berättartillfällen (författarens ord) vid två klockslag: 14.00 för de minsta och 15.00 för de större. Därefter nämner hon en artikel i Dagens Nyheter från december 1929 där det framgår att man hade sagostunder minst tre eftermiddagar i veckan (!).

Hon skriver också att sagostunderna blev en omedelbar succé på Stockholms stadsbiblioteks barnavdelning. Barnen stod i kö och blev sedan indelade i åldersgrupper, fortsätter Söderblom. Därefter skriver hon om barnbibliotekarierna (s.32 f):

... barnbibliotekarierna måste ha känt sig lyckliga över att få berätta, sittande i en stol under en lampa i det Dardelska sagorummet, med barnen i en halvcirkel omkring sig. Valfrid Palmgrens ”arvtogare” var ju uppfostrade att värna om det berättade ordet och självklart var sagorna och myterna för de flesta en tradition, som de vid sidan av allt annat, hade till uppgift att bevara och föra vidare. Många var säkert också ypperliga sagoberättare, framför allt Hildur Lundberg, som också berättade utanför huvudbiblioteket och som tycks ha haft en speciell fallenhet för djursagor.

Lindvåg (1988, s.28) beskriver Hildur Lundberg som en framstående sagoberättare.

Hon publicerade också sagosamlingar, liksom Elsa Olenius De hette *Nu ska ni få höra!* och utkom i några olika versioner; den senaste 1955. Ester Hallström (1942, s.11) nämner särskilt Lundbergs sagor i sin artikel i Biblioteksbladet.

2.3.3 Harriette Söderblom

Harriette Söderblom föddes 1925 och gick elev hos Elsa Olenius på Stockholms stadsbibliotek på 1940-talet (Lindvåg 1988, s.28). Hon har i många år arbetat som barnbibliotekarie, men är sedan 1990 pensionerad. Jenny Hostetter och Mats Rehnman (2002, s.40f) har intervjuat henne i sin bok *Berättelsens röst* och skriver att Söderblom nämner att på biblioteksskolan hade sagorna sin plats hela tiden och fortsätter:

”jag tror inte det var skrivet eller utsagt, men det var självklart att man skulle berätta sagor på alla bibliotek.”

Enligt Söderblom levde sagostunderna och det muntliga berättandet gott fram till mitten av 1900-talet på Stockholms stadsbibliotek. Sedan dök diverse hjälpmedel upp på sagostunderna och det muntliga berättandet försvann. Men sagostunderna fanns kvar om än i en annan form (ibid., s.41).

Även Söderblom har gett ut flera sagosamlingar, som t.ex. *Sagor att läsa och berätta* samt *Fler sagor att läsa och berätta*.

2.4 Begreppet sagostund

Att sagostunder är ett mångfacetterat begrepp har jag förstätt under mina litteraturstudier, men också under den tid jag själv arbetat med sagostundsverksamhet. Utan att alls gå in på själva innehållet i sagostunderna, har jag nedan gjort en kort sammanställning av de olika namn och begrepp kring sagostunderna, som jag har stött på. Denna sammanställning syftar till att visa hur olika synen på sagostunder har varit, är och kan vara inom biblioteksvärlden. Därefter gör jag en personlig analys och värdering av de olika namnen och begreppen. Sist i sammanställningen finns ett förskoleperspektiv på sagostunder (på förskolan). Jag har tagit med det för att även visa en synpunkt från ett annat fält än bibliotekens.

Lizzie Moll (1916, s.69) skrev i sin artikel om Stockholms barn- och ungdomsbibliotek redan 1916:

”Allt vad amerikanerna kalla **Library extension work**, och som väl just i samband med barnbibliotek bör vara mest välsignelsebringande: sagostunder, klubbar och studiecirkel av olika slag, har hittills måst förbli oförsökt av brist på utrymme.”

Programverksamhet Lundblad (2001) använder ordet ett flertal gånger i sin studie bl.a. på sidan 34. Även Andersson (1998, s.4) använder ordet programverksamhet i samband med sagostunder. Hon tar t.o.m. upp ordet bland sina kärnbegrepp och förklarar det sålunda:

”Programverksamhet, vilket innebär någon form av utannonserat program som anordnas i bibliotekets regi, t.ex. författarbesök. Inom programverksamheten ryms även utannonserade program som utformas av bibliotekspersonal, t.ex. sagostunder.”

Vardagsverksamhet Att sagostunderna inordnas under rubriken vardagsverksamhet har jag enbart hört en lärare på Bibliotekshögskolan nämna, i ett tidigt skede av mitt uppsatsskrivande. Jag har inte kunnat belägga det i litteraturen, men jag vill ändå nämna det, eftersom jag menar att uttrycket säger något om hur sagostunderna kan betraktas. Mer om detta nedan.

Andersson (1998 s.15) nämner i sin genomgång av sagostundsverksamheten under 1900-talet att man under 1970-talet ansåg att sagostunderna hörde till **allmänkulturell verksamhet**. Uttrycket finns även med i Skolöverstyrelsens enkät (1971, s.6).

Verksamheter som vi inte så ofta ser är ett uttryck som jag också bara hört/läst i samband med mitt arbete på bibliotek. Tyvärr har jag inte heller här kunnat belägga uttrycket i någon litteratur. Men även detta uttryck säger något om hur sagostundsverksamheten betraktas på bibliotek framförallt av bibliotekspersonal som inte själva arbetar med sagostunder, anser jag.

Som **en del av litteraturpedagogiken** – nämns t.ex. i Anderssons (1998) arbete i förordet.

”Sagostunden är ju en gammal **basverksamhet** på alla våra barnbibliotek...” saxat ur ett av mina enkätsvar.

”Sagostundsverksamhet är en av de äldsta och vanligaste **aktiviteterna** på svenska bibliotek.” skriver Danielsen (1983, s.116) i *Tema: barnbibliotek*.

Rydsjö (2003) använder ordet **kulturarrangemang** i sitt paper *Biblioteket möter förskolan: En studie av ett urval magisteruppsatser* när hon skriver om bl.a. sagostunder.

Jag anser att ovanstående uttryck döljer olika synsätt och sätt att förhålla sig till aktiviteter för barn på bibliotek.

Programverksamhet och **allmänkulturell verksamhet** är relativt neutrala begrepp, anser jag. ”**Library extension work**”, som väl närmast kan översättas med ”bibliotekens utåtriktade verksamhet” är också ett neutralt begrepp men det visar ändå på att man sträcker sig utanför själva bibliotekets samlingar och rummet och att man därmed åstadkommer något mera i biblioteket, menar jag. Även ordet **aktiviteter** ryms här, enligt mitt sätt att se. Ordet **kulturarrangemang**, anser jag, är ett statushöjande ord som likställer sagostunder med annan kulturell verksamhet som t.ex. teater (Rydsjö 2003, s.8).

Vardagsverksamhet och **basverksamhet** däremot implicerar att detta är verksamheter som just är basen i biblioteksverksamheten totalt och därmed ses som något självklart. Men kanske också verksamheter som man inte reflekterar över i någon större utsträckning, anser jag.

Verksamheter som vi inte så ofta ser beskriver däremot ett synsätt hos personalen på biblioteket, menar jag. Man menar eventuellt att den personal som inte sysslar med just sagostunder, därmed inte heller ens lägger märke till att de finns på biblioteken; att de mer eller mindre är en osynlig verksamhet.

Som **en del av litteraturpedagogiken** sätter in sagostunderna i ett sammanhang – de är en del av ett större område och har sin plats där.

2.4.1 Varför sagostund – ett förskoleperspektiv

Pia Williams-Graneld (1989, s.11) har skrivit uppsatsen *Sagostund på dagis – om användningen av barnlitteratur på förskolan*. Den är skriven utifrån ett förskoleperspektiv, men ändå intressant i detta sammanhang finner jag. Hon skriver:

Genom att lyssna på sagor och berättelser utvecklar barn sitt språk, de får nya erfarenheter, deras fantasi stimuleras och ett intresse väcks därigenom för det skrivna språket. Litteratur i form av sagor kan med sina symboliska innebörder hjälpa barn att förstå och bearbeta känslor, upplevelser och intryck. Litteraturen är också moraliskt utvecklande eftersom den ger kunskaper om det avlägsna och det ovanliga samt om de udda och annorlunda människorna.

Och lite senare (ibid.): ”Berättande och högläsning, samtal om olika saker, händelser och bilder är också viktigt för att barnen skall entusiasmeras till att själva berätta och beskriva.”

3. Teori

I detta kapitel kring uppsatsens teoretiska utgångspunkter, inleder jag med ett resonemang kring ordet ”librarianship”. Därefter redogör jag för begreppet eldsjäljar såsom Torgil Persson (2001) definierar det i sin avhandling *Den kommunala musikskolans framväxt och turbulenta 90-tal*. Så följer två delkapitel om ”community librarianship” och ”civic librarianship” utifrån Alistair Black och Dave Muddimans (1997) studie *Understanding Community Librarianship* respektive Ronald McCabes (2001) studie *Civic Librarianship*. Även Dorte Skot-Hansens (2001) inlägg om *Folkebiblioteket i sivilsamfundet* har jag ansett vara intressant i sammanhanget och redogjort för i slutet av kapitlet.

3.1 Librarianship

Två av mina teoretiker, Black & Muddiman och McCabe, resonerar utifrån begreppet ”librarianship”. Eftersom detta ord inte är helt enkelt att översätta till svenska, gör jag i detta kapitel ett kortare resonemang kring möjliga översättningar, innan jag fortsätter att redogöra för Black och Muddimans respektive McCabes teorier i nästföljande kapitel.

Det engelska ordet ”librarianship” är svårt att översätta till svenska. Möjliga översättningar skulle kunna vara: biblioteksarbete, biblioteks- och informationsarbete, bibliotekariebefattning och bibliotekarieskap.

I ordet biblioteksarbete, menar jag, förstås i princip allt slags arbete som utförs i biblioteket eller i anslutning till det. I ordet ”librarianship” ingår även andra, mer svårgränsbara delar. Fördelarna med ordet biblioteksarbete är att det är ett svenskt, lättförståeligt ord men eventuellt en smula oprecist. Vad betyder egentligen ordet arbete i bibliotekssammanhang? Bokuppsättning, städning, ledning, informationssökning, sagostunder är alla olika slags biblioteksarbete men inte med självklarhet ”librarianship”.

Biblioteks- och informationsarbete kommer närmare ordet "librarianship", menar jag, eftersom ordet information nämns särskilt. Men "librarianship" innefattar även andra delar än informationsarbete såsom t.ex. programverksamhet.

Bibliotekariebefattning betonar bara själva befattningen/anställningen som bibliotekarie och blir därmed ett för begränsat ord.

Bibliotekarieskap anser jag däremot skulle kunna vara ett ord som nästan motsvarar "librarianship". Problemet är dock att det är ett "nytt" ord på svenska, bildat på samma sätt som t.ex. orden sjömanskap eller ledarskap. Vissa yrkeskårers profession eller kompetens går på svenska att uttrycka med efterleden -skap, men inte t.ex. lärare eller murare, för att ta några andra exempel. En "Quick and dirty-sökning" i sökmotorn Google på ordet bibliotekarieskap ger (2004-12-02) två träffar: två magisteruppsatser vid Lunds respektive Borås högskola. Ordet har alltså använts tidigare, men inte i någon större omfattning.

Jag väljer fortsättningsvis att använda det engelska ordet "librarianship" i denna uppsats.

3.2 Eldsjälar

Jag har valt att använda begreppet eldsjäl som en av de teoretiska utgångspunkterna i denna uppsats; eftersom jag hoppades att begreppet skulle kunna kasta nytt ljus över sagostunder på bibliotek. I mina studier av sagostunder och i mitt sökande efter svar på frågan om varför sagostunderna fortlever på många bibliotek, har jag många gånger slagits av tanken att det antagligen har stor betydelse vem som är sagostundsledare. Det har säkerligen också stor betydelse hur sagostundsledaren kan "hävda" sin verksamhet bland andra verksamheter på biblioteken. Jag ville därför utforska eldsjälsbegreppet lite närmare för att se om det skulle kunna vara en förklaring till fenomenet sagostunder.

Torgil Perssons *Den kommunala musikskolans framväxt och turbulenta 90-tal* (2001) är en avhandling om fyra kommunala musikskolor i Sverige. Persson betonar eldsjälarnas betydelse för musikskolornas etablering, utveckling och fortlevnad (ibid. passim). Eldsjälarna karakteriseras av Persson på följande sätt (ibid., s.329f):

- de sätter inga klara gränser mellan arbete och fritid
- de är tålmodiga, energiska och kunniga
- de har en övertygelse om kraften och möjligheterna i verksamheten
- de har utstrålning; karisma
- de befinner sig i ett nätverk av likasinnade
- de vidareför sin övertygelse

Persson (2001, s.370) menar att eldsjälarna har stor del i att musikskolorna växte fram som en unik skolform och en stark grund i landets musikliv. De har gjort en mängd betydelsefulla insatser t.ex. vid nedläggningshot men deras åsikter har också åsidosatts och de har betraktats som partiska. Å ena sidan har de ansetts värna sina egna jobb, fortsätter Persson, men å andra sidan har de unika kompetenser att bedöma elevernas reaktioner, motiv, behov, förväntningar och krav. Persson frågar om det är möjligt att skilja på självbevaringsdrift hos eldsjälarna och de krafter som musikskoleeleverna sätter igång?

Kanske kan eldsjälsbegreppet även bidra till ökad kunskap om sagostunder på bibliotek?

3.3 Community librarianship

Alistair Black och Dave Muddimans (1997) *Understanding Community Librarianship* är en brittisk studie om förhållandet mellan bibliotek och "communities". Boken är också en beskrivning av "community librarianship" under nittonhundratalets tre sista decennier i England. Författarna genomförde ett tjugotal djupintervjuer med bibliotekarier, gjorde innehållsanalyser av ett hundratal biblioteks policy- och servicedokument samt fyra större detaljstudier av olika bibliotekssystem.

Författarna tar sitt avstamp i 1970-talet, ett årtionde som signalerade "den optimistiska konsensusens uppbrott" som ledde till att ett antal bibliotekarier kritiserade det moderna folkbiblioteket och ville ändra dess syften och karaktär, skriver Black och Muddiman (ibid., s.48). De idéer som förknippas med denna rörelse smälte samman under namnet "community librarianship" fortsätter Black och Muddiman. Sjuttioalets oljekris, slutet på social stabilitet och solidaritet som hade karakteriserat efterkrigstidens England, stigande arbetslöshetssiffror m.m. ledde till att biblioteket, liksom andra lokala serviceinstitutioner fick känna av nedskärningar i sin verksamhet (ibid., s.48).

Folkbibliotek är en produkt av det moderna samhället, diskuterar Black och Muddiman (ibid., s.8) och fortsätter:

As promoters of individual and universal betterment, as investors in the idea of progress, as purveyors of rational science, education and recreation and as agencies run by expertprofessionals often in accordance with strict rules and bureaucratic structures, public libraries match with astonishing precision the criteria of a modern social agency operating within the overall project of modernity.

Vad gäller folkbiblioteket och "community librarianship" i framtiden uppfattar jag Black och Muddiman som både skeptiska och positiva: "In postmodern societies social institutions are faced, at every turn, with the problems of social disorganisation" (ibid., s.42). Här talar författarna visserligen om sociala institutioner generellt men senare menar de: "... there must be reservations about the ability of the public library to play a full part in the emerging 'local' information society" (ibid., s.139) och fortsätter att tala om problemet med att gå tillbaka till en kulturarvsideologi: "... the lure of heritage – the view that the real purposes of the public library are somehow bound up with the heritage of 'the book' rather than the complexities of education and information in the postmodern world" (ibid., s.139f).

Biblioteken har mycket att erbjuda det lokalsamhälle som håller på att utvecklas, inte minst beroende på de erfarenheter man fått under 70- och 80-talen, diskuterar Black och Muddiman (ibid., s.142). Den traditionella, filosofiska basen för folkbiblioteken – samma möjligheter för alla och allas tillgång till kunskap – är oantastliga och behövs accepteras och tillämpas (ibid., s.142f). Men biblioteken måste göra förändringar och bibliotekarierna, om de fortfarande kallas så, måste lära sig nya mellanmänskliga och tekniska färdigheter och roller. Dessa utmaningar måste ses som möjligheter snarare än hot, avslutar Black och Muddiman sitt kapitel om "community librarianship" i framtiden (ibid., s.143).

Black och Muddiman (ibid., s.147) sammanfattar med att beskriva fyra principer för "community librarianship" nämligen:

- “a recognition that the diffusion of knowledge throughout all sectors of society represents the primary and civilising purpose of the public library movement
- a recognition of the complexity of the many formulations of knowledge and an acceptance of cultural pluralism (but not relativism): the notion that the service exists to nurture not one ‘culture’ but many
- the formulation of service on the basis of equal rights of citizenship: the recognition that some sectors of society are less powerful than others and therefore may require affirmative action in service provision
- a commitment to the development of service on the basis of communal involvement on the part of librarians in order to underpin the library’s position as a facilitator of the shared culture of its users.”

Black och Muddimans studie diskuterar folkbibliotekets roll i ett större sammanhang och är därför intressant att studera utifrån tanken att sagostundsverksamheten på folkbiblioteken finns i en större kontext, nämligen det omgivande (lokal) samhället. Jag menar att de fyra principer om ”community librarianship” som författarna diskuterar är relevanta för sagostundsverksamheten även på svenska folkbibliotek. Se även kapitel 3.5 och 5.1.2.

3.4 Civic Librarianship

Ronald McCabe (2001) diskuterar i *Civic Librarianship* de amerikanska folkbibliotekens ideologi och menar att de sedan 1960-talet mer och mer övergett sitt uppdrag att utbilda medborgarna och därigenom stödja den sociala utvecklingen i samhället. De har istället fokuserat på att ge tillgång till information och tillfredsställa enskilda individers behov (ibid., s.38f). Hans bok är en uppmaning till folkbiblioteken att återgå till sina rötter men med de nya idéerna från ”community librarianship”. Han menar också att biblioteket borde engagera sig mer i den sociala kontexten som det befinner sig i.

Uttrycket ”expressive individualism” återkommer ofta i McCabes studie. Hans ideologiska utgångspunkt är att ”community- idéerna” kan stärka och reformera det amerikanska biblioteket och få det att utvecklas till ett centrum i lokalsamhället. Det finns ett stort behov i dagens samhälle av platser för offentligt samtal och informell social interaktion, hävdar McCabe (ibid., s.79ff). Men han menar också att det är dags för biblioteken att utöva samhällseliga befogenheter (”exercise social authority”) och för bibliotekarierna att dela med sig av sina kunskaper till lokalsamhället (ibid., s.86). Bibliotekschefer/ledare har de kunskaper som samhället behöver för att fungera som en demokrati fortsätter McCabe (ibid., s.94).

McCabe definierar ”civic librarianship” på följande sätt (ibid., s.77):

Civic librarianship seeks to strengthen communities through developmental strategies that renew the public library’s mission of education for a democratic society.

Enligt McCabe (ibid., kapitel 5-7) har de amerikanska folkbiblioteken alltså tre viktiga uppgifter inom ”civic librarianship”, nedan benämnda A, B och C [mina beteckningar]:

- återupprätta samhällseliga befogenheter (”restoring democratic social authority”)
A
- förnya bibliotekens folkbildande uppdrag (”renewing the educational mission”)
B

- vara ett centrum i lokalsamhället ("serve as a center of the community")

C

McCabe hänvisar till en amerikansk undersökning som visar att "... the American public continues to view the public library as an educational institution. ... This is so despite the willingness of public librarians and trustees to accept the civil libertarian view that the public library provides access, not education." (ibid., s.101). Det engelska ordet "libertarian" är inte helt enkelt att översätta, finner jag. Men kanske ordet nyliberalism är en möjlig översättning? McCabe menar alltså att de nyliberala idéerna om att biblioteket ska ge tillgång till information och inte till utbildning inte stämmer överens med vad den amerikanska allmänheten anser är bibliotekens uppgift.

När det gäller att vara ett centrum i lokalsamhället, menar McCabe att biblioteket ska behandla sina användare (library users) som samhällspartners (community partners) som delar ansvaret för att använda och utveckla biblioteket och inte som klienter (clients) som måste tolereras eller kunder att bearbeta. Han menar också att i begreppet "civic librarianship" ingår för biblioteken att vara aktiva problemlösare som samarbetar med andra organisationer och individer i lokalsamhället för att förbättra samhällslivet (ibid., s.111).

McCabe (ibid., s.143) menar att "civic librarianship" erbjuder en filosofisk struktur/ram och en handlingsplan som skiljer sig mycket från det nyliberala biblioteket (the libertarian public library).

Jag har valt att använda McCabes teorier eftersom även han studerat folkbiblioteken i en större kontext och inte enbart som "bokutlåningsstationer". McCabes diskussion kring och belysning av folkbibliotekens viktiga uppgifter som ett centrum i ett demokratiskt lokalsamhälle är intressanta även för att belysa sagostundernas plats i folkbibliotekens service till sina samhällsmedborgare, anser jag.

3.4.1 Folkbiblioteket i civilsamhället

Danskan Dorte Skot-Hansen (2001, s.45) menar i sitt inlägg "*Folkebiblioteket i civilsamfundet – civilsamfundet i folkebiblioteket*" att det är svårt att definiera civilsamhället (civilsamfundet) även om det är ett begrepp med rötter långt tillbaka i tiden. Jag uppfattar att när Skot-Hansen talar om civilsamfund (civilsamhället) är det i princip samma sak som när McCabe respektive Black och Muddiman talar om community.

Civilsamhället är en förutsättning för demokratin, menar Skot-Hansen och det kan ses utifrån en moralfilosofisk, en sociologisk och en politisk utgångspunkt där den senaste betonar civilsamhället som en offentlig sfär för det kritiska samtalet. Dessa tre utgångspunkter kan förenklat uttryckas: det goda, det gemensamma och det rättfärdiga. Utifrån den moralfilosofiska utgångspunkten ("det goda") ska civilsamhället stå för ett återupprättande av gemensamma värderingar och införandet av "den moraliska rösten". Utifrån den sociologiska utgångspunkten ("det gemensamma") är kodorden självbärande processer, aktiviteter som växer fram ur sig själva (selvgroede) och spontana handlingar som utgår ifrån frivilliga organisationer och som framförallt uppstår av lust och inte av plikt. Alltså en slags frigörelse från statens och marknadens järngrepp, skriver Skot-Hansen. Utifrån den politiska utgångspunkten ("det rättfärdiga") är civilsamhället

grunden till den kritiska reflexionen knutet till demokratin som samhällsform, dvs. det handlar om möjligheten att framföra kritik i det moderna samhället, fortsätter Skot-Hansen. Civilsamhället är en offentlig sfär där vanliga människor själva kan bestämma dagordningen för ett (kritiskt) samtal (ibid., s.45ff).

Folkbiblioteken, fortsätter Skot-Hansen, befinner sig mellan staten, marknaden och civilsamhället. Det är civilsamhällets rum – även om detta innebär en förenkling av en komplicerad verklighet, diskuterar hon vidare (ibid., s.55). Biblioteket kan, utifrån den moralfilosofiska utgångspunkten vara ett moraliskt rum, utifrån den sociologiska utgångspunkten vara en mötesplats och utifrån den politiska utgångspunkten kan biblioteket vara ett debattforum (ibid., s.55).

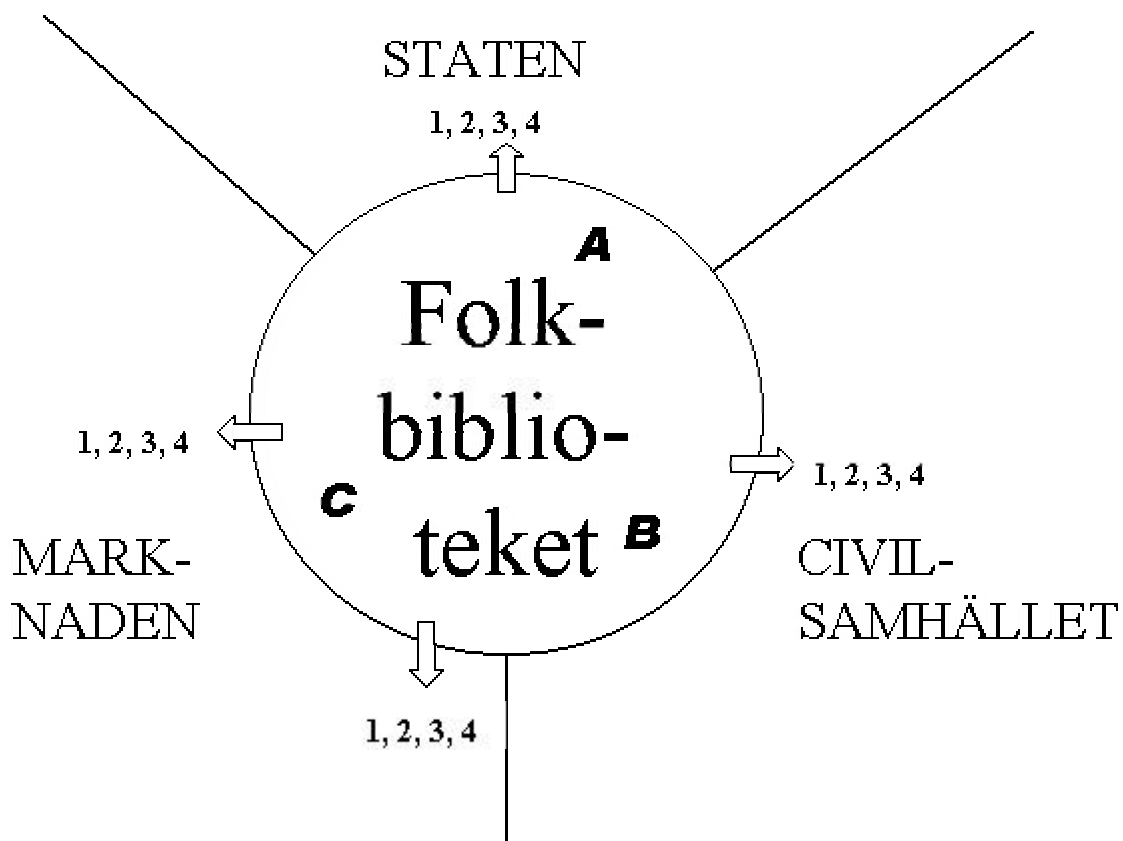
Folkbiblioteket skall uppfylla sina mål om kvalitet, allsidighet och aktualitet och vid urvalet av medier skall endast dessa kriterier och inte de i medierna innehållande religiösa, moraliska eller politiska synpunkterna, vara avgörande diskuterar Skot-Hansen (ibid., s.55) kring det moraliska rummet. Biblioteket som mötesplats: när biblioteket mer och mer fungerar som ett socialt rum kan det ses som en reaktion på bristen på offentliga, icke-förpliktigande (uförpligtande) mötesplatser i det senmoderna samhället. Det saknas platser där man kan känna sig som en del av en gemensam, lokal gemenskap utan att man fördenskull måste söka upp en förening, ett studieförbund eller ett café skriver Skot-Hansen (ibid., s.57). Här känner jag igen McCabes (2001, s.79ff) idéer om platser för offentligt samtal och informell social interaktion.

Skot-Hansen (2001, s.57) ställer också frågor om biblioteket som mötesplats. Är det stormarknaden som är förebilden för inrättandet av och stämningen på biblioteket eller är det snarare det lokala caféet? Gäller det att uträtta sitt ärende snabbast möjligt eller får man lust att stanna lite längre? Uppstår det egentliga möten mellan människor, uppstår det samtal mellan låntagaren och bibliotekarien kring boken, mellan de halvstora pojarna över dataspelet och mellan föräldrarna på barnavdelningen lördag förmiddag? Frågan är om biblioteket som mötesplats, genom sin blotta existens, medverkar till en känsla av att höra till en plats? Skot-Hansen svarar själv: så länge biblioteket i många lokalsamhällen är den enda plats där människor kan mötas inomhus, frivilligt och gratis, täcker det väl den sociala dimensionen av definitionen av ett civilsamhälle (ibid., s.58). Biblioteket som debattforum och en plats för kritisk reflexion, menar Skot-Hansen, ligger långt ifrån det nutida bibliotekets dagliga verksamhet. Men när hon diskuterar kring den arrangemangsverksamhet som biblioteken har skriver hon: "... at mange biblioteker ingen arrangementer har eller kun har arrangementer for børn". (ibid., s.58). Hon efterlyser arrangemang med kontroversiella eller debattskapande ämnen t.ex. om det flerkulturella Danmark. Hon avslutar sin artikel med att understryka att biblioteket skall skapa en ram för civilsamhället baserat på dess egna förutsättningar så att en verklig, kritisk offentlighet kan komma till uttryck (ibid., s.60).

Jag har valt att använda Skot-Hansens teorier kring folkbiblioteken eftersom hon tillför dimensionen att biblioteken ligger i skärningspunkten mellan stat, marknad och civilsamhälle. Hon etablerar därmed bibliotekens plats i samhället och ger en bild av hur biblioteken spelar en viktig roll som bl.a. mötesplats. Hennes teorier passar väl in på flera av mina respondenter svar om syftet med sagostunder på bibliotek. Mer om detta i kapitel 5.

3.5 Teorisyntes – en ansats

För att åskådliggöra hur jag ser på de teorier jag valt att använda i denna uppsats, gör jag nedan i figur 1 ett försök till syntes av Black och Muddimans, McCabes och Skot-Hansens teorier.

Figur 1: Folkbiblioteket, i skärningspunkten mellan staten, marknaden och civilsamhället, enligt Skot-Hansen. A, B och C betecknar folkbibliotekets tre viktiga uppgifter inom "civic librarianship" enligt McCabe. 1, 2, 3, 4 betecknar Black och Muddimans fyra principer.

I figur 1 ovan befinner sig folkbiblioteket i skärningspunkten mellan staten, marknaden och civilsamhället, i enlighet med Skot-Hansens (2001, s.55) teorier. De tre utåtgående linjerna i figuren tänker jag ska sammanstråla i cirkelns mitt och därmed visa hur folkbiblioteket befinner sig där dessa tre delar sammanförs. De tre sektorer som möts inom folkbiblioteket, A B och C, kan sägas motsvara McCabes (2001, kapitel 5-7) tre uppgifter inom "civic librarianship" nämligen att återupprätta samhällsliga befogenheter (A), förnya bibliotekens folkbildande uppdrag (B) och att vara ett centrum i lokalsamhället (C). För att förverkliga dessa tre uppgifter/uppdrag verkar folkbiblioteket utifrån Black och Muddimans (1997, s.147) fyra principer: 1, 2, 3 och 4, som motsvaras av figurens utåtgående pilar, oberoende av vilken "sektor" de kommer ifrån. Dessa fyra principer kan översättas till svenska med följande ord:

1) kunskapspridning 2) kulturell mångfald/pluralism 3) social utjämning 4) underlätta kulturutbyte.

Folkbiblioteket utför aktiviteter/arrangemang av olika slag, t.ex. sagostunder, som motsvarar dessa principer. Sagostundsverksamheten är ett "ansikte" ut mot såväl staten, civilsamhället som marknaden. Sagostunden som fenomen kan motsvara alla dessa fyra principer och dessutom kan eldsjälur, enligt Perssons definitioner, finnas med i folkbiblioteks-/sagostundsverksamheten, anser jag.

4. Sagostunder på bibliotek idag

I detta kapitel redogör jag för den enkät som jag skickade ut till biblioteken i Västra Götalandsregionen. Efter en kort inledning kommer ett eget delkapitel om bortfallet och därefter en diskussion kring enkätfrågornas antal och typ samt varför jag valt att enbart redovisa en del av svaren. Så kommer den kategorisering jag gjorde utifrån enkätens själva kärnfråga. Utifrån den kategoriseringen följer sex kortare och längre delkapitel om de olika kategorierna, där jag redovisar ett axplock av respondenternas enkätsvar, sammanställda i kategorier och inte efter vilka enkätfrågor de ursprungligen tillhörde.

4.1 Resultatredovisning - inledning

I enkätens inledning hade jag betonat att det gick lika bra oavsett vilket sätt biblioteken valde att svara på – per brev eller per e-post – huvudsaken var att jag fick ett svar. Jag hade också betonat att det för mig var lika viktigt att få svar från dem som *inte* hade sagostund, som från dem som hade. Några bibliotek svarade att de inte hade någon sagostund, men de övervägande svaren var från bibliotek som hade, eller nyligen hade haft, sagostunder.

Naturligtvis kan jag förstå att incitamentet att svara på en enkät inte är så stort om man inte bedriver den verksamhet som efterfrågas. Jag är ändå imponerad av att så många bibliotek utan sagostund tog sig tid att svara på enkäten.

4.2 Bortfall

Holme och Solvang (1997, s.199f)) menar att man bör studera bortfallet innan man analyserar den inkomna informationen. Jag skickade enkäten till 60 barnbibliotekarier i regionen och till 24 barnbibliotekarier i olika stadsdelar. Svaren kom från 45 i regionen (= 75 %) och 9 från stadsdelarna (= 37 %), vilket innebär att 25 % av regionens och 63 % av stadsdelarnas barnbibliotekarier *inte* svarade. Jag finner ingen riktig förklaring till att

stadsdelarna i så stor utsträckning inte svarat. Kanske är det så att de inte har någon regelbunden sagostundsverksamhet? Biblioteken i regionen som inte svarat ligger utspridda över hela regionen; dock har nästan alla bibliotek i regionens västra del svarat. Några bibliotek som ligger i mindre samhällen har inte svarat men även några i större. Även här finner jag ingen bra förklaring till bortfallet.

4.3 Redovisning av undersökningen

Min enkät bestod av totalt 19 frågor; 14 huvudfrågor och 5 delfrågor (se bilaga 1). Av dessa var sju öppna frågor dvs. frågor utan fasta svarsalternativ som kan "kryssas". Men även bland kryssfrågorna fanns frågor av typen "ja, därför att ..." där respondenten förväntades skriva något med egna ord. Jag fick in en stor mängd material i enkätsvaren. Ur detta stora material har jag valt att enbart redovisa vissa öppna frågeställningar och kommentarer från respondenterna. Dessutom har jag valt att enbart redovisa de svar som jag ansett vara av intresse för vidare bearbetning och kategorisering utifrån syftet med denna uppsats. Därmed har jag valt bort många svar av kvantitativ art, t.ex. frågor om sagostunds barnens ålder, antal sagostunder per termin m.m. Istället har jag valt att fokusera på de för mig "intressanta" svaren, nämligen de svar där respondenterna har beskrivit sagostundsverksamheten med egna ord och uttryck. Dessa svar har sammanställts utifrån mina valda kategorier och inte utifrån vilka enkätfrågor de ursprungligen tillhörde. På detta sätt hoppas jag kunna visa på det stora spektrum av idéer och tankar kring sagostunderna som jag menar att svaren visar på. Dessutom har jag, i kapitel 4.3.8, redovisat några av de svar som tagit upp enstaka andra aspekter av sagostunderna t.ex. "vuxna som inte prioriterar sagostunder", "multikulturellt område kontra socialt välanpassat område", "egoistiska barnbibliotekarieskäl till sagostunder" m.m. Alla dessa förbiglimrande svar ger möjlighet, för den som så önskar, att utforska materialet vidare, eventuellt på andra sätt än de jag valt. Jag har helt enkelt inte velat undanhålla läsarna dessa utsagor, trots att jag i denna uppsats valt att inte gå närmare in i dem.

En totalsammanställning av enkäten visar att 54 bibliotek besvarade enkäten. Av dessa hade 44 bibliotek sagostunder och 10 hade inte sagostunder.

Alla svar är markerade med kursiv stil. Jag har dock inte redovisat svar som "se ovan" eller "se punkt X", eftersom jag inte bedömt de svaren som relevanta för sammanställningen. Alla svar är redovisade så exakt som möjligt. Jag har dock rättat några få, uppenbara stavfel (i e-postsvaren) för att inte tynga ner texten med för många "sic"!

Hela enkäten finns också som bilaga till denna uppsats. En barnbibliotekskonsulent bidrog med en inledning i själva e-brevet; utöver min egen inledning, som låg direkt i Word-dokumentet. Även här har jag här anonymiserat materialet (se även 1.5.1). Säkerligen har barnbibliotekskonsulentens inledning bidragit till att svarsfrekvensen blivit relativt hög och därmed också givit "draghjälp" åt enkäten. Detta är jag självklart mycket tacksam för.

4.3.1 Kategorisering av undersökningsmaterialet

Vid en första sammanställning av enkätsvaren utgick jag ifrån enkätens tionde fråga som löd: "vad är syftet med sagostunderna på ert bibliotek, dvs. varför har ni sagostunder"?

Detta ansåg jag vara själva kärnfrågan i min undersökning och utifrån de inkomna svaren gjorde jag en gruppering i sex kategorier, eller sex argument. Dessa sex kategorier var de som utkristalliserade sig vid sammanställningen, anser jag. Med dessa sex kategorier fick jag en möjlighet att sortera svaren på ett överblickbart sätt. Kategorierna är:

- 1) kulturarv/tradition
- 2) läslust
- 3) språk och fantasi
- 4) biblioteksbesök
- 5) muntligt berättande
- 6) gemensamma upplevelser

Till kategorin **kulturarv/tradition** räknade jag alla svar som antingen svarat med just detta ord och/eller liknande ord, av typen ”kultur och tradition”, ”sagokatt” eller liknande.

Till kategorin **läslust** räknade jag alla svar som betonade boken och läsningen, även om inte ordet läslust nämndes. Här finns t.ex. svar som ”en väg till boken” och liknande.

Till kategorin **språk och fantasi** räknade jag alla som nämnde språk och/eller fantasi på något sätt. Även om begreppen språk och fantasi inte självklart hör ihop, så har jag bedömt det som att de ändå, i denna min undersökning, kan grupperas inom samma kategori. Detta kan naturligtvis diskuteras och man skulle kunna tänka sig att göra två kategorier istället. Jag har dock velat ha relativt få kategorier; för att få en bättre överblick av materialet, och jag har då valt att slå samman dessa två.

Till kategorin **biblioteksbesök** räknade jag dem som på något sätt nämnde just biblioteket i sina svar. Här finns svar som ”biblioteksvana” och liknande.

Och till kategorin **muntligt berättande** räknade jag alla som på något sätt betonat just berättandet; i många fall skilt från högläsning. Jag valde denna kategori eftersom jag själv är intresserad av just det muntliga berättandet, men också för att kunna knyta an till Lundblads (2001) uppsats. Lundblad gjorde dock inte någon enkätundersökning, utan två djupintervjuer samt observationer. Även Andersson (1998) tog upp det muntliga berättandet specifikt.

Till kategorin **gemensamma upplevelser** räknade jag dem som betonat just upplevelsen men också gemenskapen med föräldrar och med andra barn.

Vilka av dessa sex ord och uttryck nämner jag själv i enkätfrågorna? Ordet kulturarv nämns inte alls i frågorna, däremot finns ordet tradition med som ett svarsalternativ på den sista frågan. Ordet läslust använder jag inte i enkäten, men däremot finns frasen ”läsfrämjande åtgärder” med som ett annat svarsalternativ till enkätens sista fråga. Språk och fantasi är ord som jag överhuvudtaget inte nämner i enkäten. Orden biblioteksbesök respektive biblioteksvana har jag inte använt i enkäten men däremot uttrycket ”den lockar barn till biblioteket” som ett svarsalternativ till enkätens sista fråga. Muntligt berättande nämner barnbibliotekskonsulenterna i sin inledning till min enkät. Gemensamma upplevelser nämns också i inledningen, men med orden ”... ofta tillsammans med de vuxna”. Naturligtvis påverkas respondenterna av de ord och uttryck som redan finns i enkätfrågorna. I hur hög grad det påverkat svaren är svårt att avgöra; jag vill här endast

påpeka att jag är medveten om att jag använt vissa av orden och uttrycken vid utformningen av enkäten.

4.3.2 Kulturarv/tradition

Många av respondenternas utsagor innehåller just ordet kulturarv: *vi värnar om vårt kulturarv* och *"... att föra kulturarvet vidare (genom rim, ramsor, lekar och sånger)"*. Andra svar fokuserar på sagorna: *"... sagor med tonvikt på folksagetradition"* och *"... att förmedla en del av vår sagoskatt/vårt barnboksarv till barnen"*. En respondent betonar att sagostunderna är: *"... ett bra tillfälle att föra folksagorna vidare till nästa generation, så de inte faller i glömska."*

Några betonar formen och lyssnandet: *"... att förmedla den sagoskatt vi har och att förmedlingen sker under trivsamma och fasta former"* respektive: *"Kultur och tradition. Barnen får lyssna på gamla o nya sagor."*

Åter andra betonar att sagostunderna är tradition: *"Traditionen med sagostunder är stor. Det har funnits bra sagostunder här i 30 år!"* En annan respondent har ett nästan lika långt perspektiv: *"För 25 år sedan kom ca 60 barn nu är snittet 15 barn."* Någon medger att det är tradition men: *"... tillhör även bibliotekens tradition men det är inte därför vi har sagostunderna."*

Några respondenter tar ett större grepp på sagostundsverksamheten och skriver om barn från olika kulturer: *"... göra barn från olika kulturer medvetna om den klassiska sagoskatten, för att förbättra svenskunskaperna i ett multikulturellt bostadsområde..."* och någon för in demokratibegreppet: *"Den som inte kan koderna i det svenska samhället (t.ex. det gemensamma kulturarvet) och inte kan tillgodogöra sig det talade och skrivna ordet blir demokrati ett ganska meningslöst begrepp."*

4.3.3 Läslust

Läslust, boken och läsningen är den kategori som nämns i särklass oftast av respondenterna kring sagostundsverksamhetens syften och definitioner. Dels nämns läsningen när respondenterna beskriver hur sagostundsverksamheten utförs och dels nämns läsningen/läslusten när respondenterna beskriver syftet med sagostunderna.

Några respondenter definierar sagostunderna: *"Förskolebarn skall möta böcker, sagor och berättelser i känd barngrupp"* och *"en stund för samling, läsning, glädje och samtal"*. En respondent beskriver sagostunden som en livfull samling kring böckerna: *"... så myllrar hela barnavdelningen av liv. Små barn som bladdrar, visar, ropar och skrattar kring böckerna"*.

Andra respondenter menar att man vill *"... väcka lust och nyfikenheten hos barn och föräldrar till boken och läsningen"* eller *"... läslust för framtiden"* och att sagostunden är *"... en väg till boken"*. Åter andra respondenter använder andra uttryck: *"... ge barnen en vana vid att betrakta böcker ... som något positivt och roligt"* eller *"... en bra introduktion till litteraturen"*. Boken betonas av en respondent som beskriver hur sagostundsledaren: *"... läser eller berättar sagor för barn i en miljö där boken står i fokus"*.

Några respondenter fokuserar på läsningen och högläsningen: *"... vi tror också att det skapar framtida läsare"* och *"att läsa högt är viktigt"* eller *"... ge barnen den (läs)"*

upplevelse en stunds högläsning kan ge, men naturligtvis också att stimulera till mera läsning ... och få fler läsupplevelser hemma”.

Några talar om lusten: *”... att böcker, läsning ... blir en lustfylld del av livet”* eller *”Att ge läsglädje och läslust”.*

4.3.4 Språk och fantasi

Några respondenter definierar begreppet sagostund på följande sätt: *”Att fånga och inspirera barnens fantasi under en magisk stund i sagornas värld”* eller *”En stund då barnen möter fantasi och saga genom antingen en dramatisering eller en berättelse.”*

En annan respondent beskriver sitt sagostundskoncept: *”Vi sitter på ett ’sagotäcke’ och låtsas att det är en flygande matta som för oss till sagoskogen. Ibland tar vi kontakt med flygtornet vid XX flygplats och tar en tur med vår flygande matta dit.”*

Några respondenter betonar pratet och samtalet: *”Läsa bok, prata med barnen”* eller *”Dessutom är det ett ypperligt tillfälle att få samtala med barnen kring berättelsen”* och *”Om barnen sedan pratar om sagan med varandra eller någon vuxen, så sker ju en viktig bearbetning och förhoppningsvis en längtan efter fler sagor”*

Någon poängterar återigen lusten (jmf läslust i 4.3.3 ovan): *”ge barnen en lustfylld stund med språklig stimulans”.*

En respondent betonar hur språket grundläggs: *”Eftersom språket grundläggs redan i de första levnadsåren är det viktigt att biblioteket på ett aktivt sätt gör något åt detta. Sagostunderna är EN viktig åtgärd i detta arbete”.* En annan respondent uttrycker sig lite försiktigare: *”lite språkstimulans, lite fantasistimulans”.*

Några respondenter för in sånger och ramsor: *”För att barnen ska kunna ... få chansen att rim och ramsa, sjunga, som en del i deras språkutveckling.”* och *”Vi hoppas också att sagostunderna är fantasieggande och att de hjälper till att utveckla språket. Vi använder oftast (alltid) ramsor och sånger också.”*

Några betonar barnens egen fantasi: *”Det är viktigt att barnen själva använder sig av sin fantasi”* respektive *”... att barnen får en stund av fantasi och egna bilder”* eller *”Målsättningen för bibliotekens sagoklubbar är stimulans av barnens fantasi och språkutveckling”* och *”Att lyssna till berättelser ger näring åt fantasin”*

Några respondenter skriver att man vill *”Stärka barnets uppfattningsförmåga och fantasi”* respektive *”Att bidra till barns språk, bild och fantasiutveckling”* och *”Att kommunicera och bygga egna fantasifulla berättelser tillsammans.”*

En respondent betonar svenskan *”Vi behöver ge barnen grunden i svenska språket”.*

4.3.5 Biblioteksbesök

Biblioteksbesök och biblioteksvana framhålls av väldigt många respondenter som ett syfte med sagostundsverksamheten.

En respondent definierar sagostunder på följande sätt: *"Barn som kommer till biblioteket och lyssnar på en saga."*

En annan respondent menar att syftet med sagostunderna är *"... att ge biblioteksvana"* och andra skriver helt enkelt *"Locka dem [barnen, min kommentar] till biblioteket"* eller *"Vi har sagostunder för att aktivera barnen i kommunen och att de får en vana att komma till biblioteket och känna sig hemma där"* eller *"Ge barnen biblioteksvana och social gemenskap"*.

Några respondenter betonar att det också måste vara trevligt: *"... trevligt möte med biblioteket och sagotanten!"* eller *"Biblioteket blir en trevlig mötesplats för föräldrar och barn"* och *"Sagostunden ska vara en trevlig stund, det är bra att barnen får vana att komma till biblioteket"*.

Andra betonar att det även gäller att locka föräldrarna/vuxna till biblioteket: *"Locka föräldrar att komma hit med barnen"* eller *"De vuxna som följer barnen får också möjlighet att upptäcka vad biblioteket har att erbjuda"*

Några betonar att känslan av välkomnande och tillit: *"Vi vill att barnen ska känna sig välkomna till biblioteket"* och *"... göra barnen hemmastadda och tillitsfulla till biblioteket"* och en annan respondent framhåller upptäckten *"... upptäcka biblioteket"* eller helt enkelt få *"... ett naturligt förhållande till biblioteket"*.

Och några respondenter är mer rättframma: *"Locka folk till biblioteket"* eller *"För att få barnen till biblioteket"*

En respondent menar att det är viktigt för barnen att *"... lära dem hitta till biblioteket, som är en källa för kunskap och avkoppling!"*

En annan diskuterar marknadsföring och positiva erfarenheter av bibliotek: *"Sagostunderna och sagoleken är för oss en viktig del i den s.k. 'marknadsföringen' av barnbiblioteket, skapar en kontinuitet i barnverksamheten också, många är de ungdomar som berättar om sina år i bibliotekets sagohörna – en mycket positiv erfarenhet som de har med sig i sin bild och upplevelse av biblioteket. Det förstärker känslan av att detta är deras bibliotek en plats att ständigt återvända till"*

Ytterligare en respondent betonar bl.a. glädjen: *"Det är roligt när barn känner sig hemma på biblioteket och vet var de ska leta efter saker och ting"*

Och en respondent är mycket konkret: *"Tanken var att locka fler föräldrar och barn på lördagar"*

4.3.6 Muntligt berättande

Det muntliga berättande framhålls av relativt många respondenter och jag blev personligen både förvånad och glad över att så många betonat just det muntliga berättandet i sina svar. Lundblad (2001, s.61) skriver i sin slutdiskussion att den muntliga berättartraditionen till stor del fallit i glömska i dagens Sverige – men så verkar inte vara fallet i flera av de bibliotek som besvarat min enkät. Dessutom har fyra bibliotek särskilt kommenterat det muntliga berättandet i sina avslutande synpunkter på enkäten.

En respondent definierar sagostunderna på följande sätt: *"Inte innantilläsning, utan muntligt berättande under ganska dramatiska former för att passa hela åldersskalan 1-5 år"* En annan respondent menar att *"vi har en samling när vi antingen läser en/två sagor eller berättar någon"*.

Andra framhåller: *"... sagoberättande utan bok"* eller *"Ofta är det en fritt berättad folksaga..."* och menar också att man vill *"väcka intresse för eget berättande"*.

En respondent beskriver sagostunden: *"På vårt bibliotek består sagostunden av 1 berättad saga (ej högläsning med bilder)/gång"* och fortsätter *"för det mesta berättar jag med något eller några tillbehör som passar till sagan..."*

En annan skriver *"Muntligt berättande av sagor med tonvikt på folksagetradition är det väsentligaste inslaget i sagoklubben ..."*

En respondent beskriver sagostunden: *"Berättad eller gestaltad saga (ej uppläst)... Vi har för övrigt döpt om sagostunderna till sagoföreställning då detta var närmare sanningen. Sagostund förknippas ganska ofta med uppläst saga. Sådan verksamhet fanns hos oss för ca 10 år sedan"*

Några andra svarar helt enkelt: *"Jag berättar utan bok..."* eller *"Berättad saga, inte läsning"*

Och syftet med sagostunderna beskriver en respondent med orden: *"För att skapa en nisch för det muntliga berättandet"*

En respondent poängterar starkt det muntliga berättandet och har förhoppningar om framtiden: *"Det känns angeläget att marknadsföra behovet av det muntliga berättandet för alla åldrar, något som förhoppningsvis är på väg tillbaka igen i vårt samhälle"*

En respondent är mer orolig: *"Vi är lite oroliga att tiden kanske gått förbi för den gamla formens sagostund, då menar jag det muntliga berättandet. Samtidigt är vi övertygade om att den behövs. Vi har kämpat med att klargöra att sagostunderna inte är som för tio år sedan, med tant i stol som läste högt och visade bilder"*

Ytterligare en annan respondent framhåller sagoberättarna *"... otroligt kul att kunna erbjuda sagostunder ledda av två 'proffs' ... Båda har gått kurser i muntligt berättande"*

4.3.7 Gemensamma upplevelser

Några respondenter betonar gruppen: *"En stund när barnen får lyssna, inta upplevelser, känna gruppsamhörighet"* eller *"... ge barnen gruppträning och en känsla av att uppleva något tillsammans..."* eller *"träning i att vara i grupp och lyssna någorlunda koncentrerat!"* eller *"... gruppgemenskap och glädje..."*

Några respondenter betonar barnen *"syftet är att barn som är hemma skall få chans att träffa andra barn"* eller *"Även träning för barn, som inte går på förskola att vara i grupp med andra barn."* eller *"... att barnen har roligt och träffar andra barn"*

En respondent använder ordet interaktivitet: *"Interaktivitet – ge och ta. Sagoläsning + sagolek"*

Några respondenter betonar föräldrarna: *”Vi vill gärna ge barn och föräldrar något de gemensamt kan uppleva på den tid de har tillsammans, och då är det ju helgen som gäller.”* eller *”En viktig stund som man delar med sin förälder”*

4.3.8 Ytterligare några utsagor

Här redovisar jag ytterligare några kommentarer från enkäten. Dessa kommentarer passar inte riktigt in i mina sex kategorier ovan, men jag anser dem så intressanta att jag separatredovisar dem, utan att fördenskull gå närmare in på dem.

En respondent, som tidigare betonat det multikulturella, skriver i en kommentar: *”Tror inte sagoverksamheten i ett multikulturellt område riktigt kan jämföras med liknande aktiviteter i socialt välanpassade områden. Det är en stor utmaning men också något av det mest givande de gånger man upplever verklig kontakt med barn, föräldrar och dagbarnvårdare”*

En annan respondent anser att *”Många vuxna prioriterar inte sagostunder. Om vi körde film skulle vi haft mångdubbelt fler barn, eller om det är sångstund. Ibland känns det som att ’läsa en saga kan ju vem som helst göra, det behöver vi ju inte gå på’”*

Ett par respondenter utgår från sig själva i kommentarerna om sagostunder: *”Egoistiska barnbibliotekarieskäl. Vill gärna träffa barn i den åldern”* respektive *”Eftersom vi själva tycker att sagor är fantastiska vill vi förmedla dem till barn, såklart.”*

En respondent definierar begreppet sagostund på detta något tveeggade sätt: *”Sagoklubb; Ett anspråkslöst arrangemang med barnlitteratur som grund. Vi engagerar delvis folk utifrån som musikpedagoger, skådespelare m.m.”* Jag anser nog inte att ett arrangemang/en sagostund med t.ex. skådespelare utifrån kan kallas anspråkslöst.

En respondent beskriver sagostunden utförligt och poetiskt, anser jag: *”Vi smyger ner i den nerläckta källaren, med endast tända ljus i källartrappan. I sagorummet slår vi oss ner på den blå sagofiltens och tänder det magiska sagoljuset, annars går det inte att börja berätta. ... Allra sist får något av barnen släcka sagoljuset så att inte sagan försvinner. ... Jag har alltid samma klädsel – min svarta sagokläddning”*

5. Diskussion och analys

I detta kapitel jämför jag uppgifter från de utvalda teorierna, annan litteratur kring sagostunder och min undersökning. Jag redogör också för egna slutsatser i sammanhanget.

5.1 Diskussion kring teorin och undersökningen

5.1.1 Ett eldsjälsargument

Persson (2001, s.370) gör en iakttagelse i slutet av sin avhandling: *”Under avhandlingsarbetet har jag mer och mer insett värdet av deras [eldsjälarnas; min anm.] betydelsefulla insatser.”* Jag kan känna igen Persson iakttagelse i mitt eget uppsatsarbete.

I mina hypoteser i inledningsskedet (se kapitel 1.2.3) finns inte någon hypotes om eldsjäl. Men efter genomläsning av alla enkätsvar samt litteraturen har jag om och om igen anat att här finns människor som genom sin utstrålning, kunnighet och övertygelse om vikten av sagostunder är eldsjäl. Redan den kunniga och entusiastiska barnbibliotekarie som jag nämner i inledningen (se kapitel 1.1) uppfattar jag som en eldsjäl med stor betydelse för att jag själv en gång började mitt arbete som sagostundsledare. Andersson (1998, s.33) talar också om respondenternas starka engagemang när de definierar sagostunderna i enkäten. Att Valfrid Palmgren var en eldsjäl står ställt utom tvivel, menar jag. Utan ett eldsjälsengagemang hade hon antagligen aldrig lyckats driva igenom att SBUB etablerades i början av förra seklet. Elsa Olenius, Hildur Lundberg och Harriette Söderblom kan också betraktas som eldsjäl utifrån några av Perssons karakteristika; de var kunniga, hade utstrålning och vidareförde sin övertygelse till andra.

Min enkät har i princip endast besvarats av barnbibliotekarier – även om det delvis var andra personer som utförde själva sagostunderna. Jag drar ändå slutsatsen att det är barnbibliotekarierna som ser till att sagostunderna kommer till stånd och driver sagostundsfrågan på biblioteken. Den slutsatsen kommer jag fram till genom de många och entusiastiska svaren på min enkät; det ”lyser igenom” att sagostunderna är ett angeläget ämne för de barnbibliotekarier som besvarat min enkät. Även hos dem som svarat att de inte har sagostunder, märks ett relativt stort intresse och anledningarna till att sagostunder inte förekommer längre är brist på besökare, sjukdom eller besparingar.

I flera av mina enkätsvar tycker jag mig också finna ett eldsjälsargument. I ett svar som behandlar ökningen av antalet sagostunder skriver respondenten att *”ökningen beror av att en av bibliotekarierna är mycket intresserad av sagostunder och teater mm.”* Här anar jag en eldsjäl. Ett annat svar är tydligare: *”vi har kunnat anställa en underbar sagofru som drar mycket folk och vars entusiasm smittat av sig även på en av bibliotekarierna och 2 assistenter”*. Här finns två av Persson karakteristika: utstrålning och att vidareföra sin övertygelse. Ett av svaren till frågan om vem som är sagostundsledare lyder: *”en förtidspensionerad bankman med stor kärlek till böcker och barn”*. Anar jag en eldsjäl här också?

Vid genomgången av svaren till frågan om var sagostunderna hålls, slås jag av vilken kreativitet biblioteken uppvisar i att hitta utrymmen för sagostunderna. T.ex. missionskyrka, fritidsgård, källarlokal, tidskriftsrummet och konsthörnan. Även här anar jag ”eldsjäl” som med Perssons ord ”har en övertygelse om kraften och möjligheterna i verksamheten.” Jag anar att bibliotekarierna gör stora ansträngningar för att bedriva sagostundsverksamhet trots att det inte finns t.ex. speciella sagorum eller liknande på biblioteken ifråga.

I ett av svaren till enkätens sista fråga skriver ett bibliotek om sin sagostundsledare *”hennes entusiasm har lockat fler personal att försöka sig på detta [sagostundsverksamhet; min anm.]. Vi är rätt insatta i vad vi ser att vi kan få ut av sagostunder ...”* Här tycks mig återigen finnas en eldsjäl som enligt Persson karakteristika ”kan vidareföra sin övertygelse”.

Totalt hittar jag alltså i flera av mina enkätsvar kommentarer som på olika sätt visar att det finns skäl att tro att det finns eldsjäl kring bibliotekens sagostunder, även om ingen av respondenterna använt just ordet eldsjäl. Jag kan bara spekulera i vilka svar jag hade fått om jag specifikt hade frågat om eldsjäls betydelse för sagostundsverksamheten. Kanske hade jag kunnat ställa en fråga av typen: anser ni att enskilda personers

(sagostundsledares) intresse/utstrålning/kunnighet har betydelse för sagostundernas fortlevnad?

Även i Skot-Hansens (2001, s.48) ordval anar jag att eldsjälar kan finnas, när hon talar utifrån den sociologiska utgångspunkten: ”det gemensamma”. Hon skriver om handlingar som utgår ifrån frivilliga organisationer och som framförallt uppstår av *lust* [min kursivering] och inte av plikt.

I korthet vill jag gärna poängtera att jag inte anser att eldsjälsbegreppet står i någon motsatsställning till t.ex. bibliotekariers professionalitet. Jag menar att en bibliotekarie kan vara en eldsjäl samtidigt som hon är professionell. I Perssons (2001, s.329) första karakteristika för en eldsjäl menar han att de inte sätter några klara gränser mellan arbete och fritid. Detta skulle kunna implicera ett icke-professionellt beteende, men jag menar att så inte måste vara fallet.

5.1.2 Community librarianship ur ett sagostundsperspektiv

Black och Muddiman (1997, s.147) beskriver fyra principer för ”community librarianship”: (se även kapitel 3.3 samt figur 1 i kapitel 3.5) som jag översätter enligt följande:

- 1) kunskapsspridning
- 2) kulturell mångfald/pluralism
- 3) social utjämning
- 4) underlätta kulturutbyte

1) Kunskapsspridning: Black och Muddiman talar om kunskapsspridning till alla delar av samhället som det primära målet/syftet för folkbibliotek. Hur passar då detta in på sagostunderna som kunskapsspridare? Jag finner att många av mina respondenter på olika sätt har angett att språket är viktigt i sagostundssammanhang. Respondenterna påpekar om och om igen att sagostunder ger barnen språklig stimulans och möjlighet till samtal kring berättelserna/sagorna som barnen fått höra. Respondenterna betonar också t.ex. bild och fantasiutveckling och att lyssnandet ger näring åt fantasin. Jag anser dessutom, utifrån min erfarenhet som sagostundsledare, att ramsor och sånger är viktiga inslag i sagostunderna. Allt detta är i allra högsta grad kunskapsspridning, menar jag.

Genom prat och samtal förmedlas språket till barn i en mängd olika former. Genom ramsor och sånger förmedlas rytm och språk t.o.m. till det lilla barnet som ännu inte behärskar så många ord. Och genom det lekfulla sätt som sagostunderna sker på blir det en lustfylld inläringssituation.

Jag är övertygad om att sagostundernas funktion som kunskapsspridare vad gäller just språk är stor och jag tycker mig utläsa ur enkätsvaren att sagostundsledarna håller med mig.

Dessutom menar jag att det är viktigt att sagostunderna försiggår just i biblioteket. I biblioteket finns en mängd information som går att söka kunskap ur. När barnen på sagostunden befinner sig i detta informationshav så lär de sig, omedvetet eller medvetet, att det är en plats för informationssökning och kunskapsspridning. Bara det faktum att barnen kommer till sagostunden på biblioteket gör att de blir bekanta med ”rummet” och en del av den kunskapsspridande verksamhet som försiggår där.

Sagostunderna är alltså en kunskapsspridare av rang, menar jag.

2) Kulturell mångfald/pluralism: Black och Muddiman talar om komplexiteten i olika former av kunskap och ett accepterande av kulturell pluralism; att biblioteken vårdar inte bara en, utan flera slags "kulturer". Den första av mina sex kategorier, nämligen kulturarv och/eller tradition passar väl in i detta sammanhang, anser jag. Särskilt den respondent som svarat att biblioteket vill "... göra barn från olika kulturer medvetna om den klassiska sagokatten, för att förbättra svensk-kunskaperna...".

På sagostunderna berättas/läses sagor från många olika kulturer och länder. Vissa sagostundsledare har t.o.m. en medveten strategi när det gäller att välja sagor från olika kulturer, som respondenten ovan. Men även de sagostundsledare som inte har en så medveten strategi förmedlar ändå många olika slags sagor. Genom alla dessa sagor och berättelser får barnen en inblick i andra kulturers värderingar och tankar, anser jag. Även detta kan ske på ett medvetet eller ett omedvetet plan. Sagostunderna, i all sin enkelhet, kan bli en slags plattform för kulturell mångfald.

3) Social utjämning: Här talar Black och Muddiman om lika medborgerliga rättigheter för alla. Hur avspeglas detta på bibliotekens sagostunder? Jo, sagostundsverksamheten på biblioteken är öppen för alla barn, gratis och ingen anmälan behövs i de allra flesta fall. Om verksamheten som sådan verkligen är socialt utjämnande är naturligtvis en fråga som kan diskuteras, men verksamheten är till sin natur öppen för alla som vill besöka den. Det behövs inget medlemskap för att vara med, inga särskilda attribut i form av kläder eller redskap m.m. utan sagostunden är en öppen verksamhet.

Redan Valfrid Palmgren påpekade att på SBUB var alla barn välkomna oavsett vilka förhållanden och vilken samhällsklass de kom ifrån. Hennes patos för den "vanlige" låntagaren och för folkbildningen är välkänd. Folkbiblioteken skulle vara öppna för alla medborgare i samhället, underströk Palmgren.

4) Underlätta kulturutbyte: Även här talar Black och Muddiman om olika slags kulturer och hur biblioteken kan underlätta att kulturutbytet äger rum. Den fjärde av mina sex kategorier, det muntliga berättandet, passar in här, menar jag. En respondent i enkätundersökningen betonade att man också vill "... väcka intresse för eget berättande", ett uttalande som bäddar för olika slags kulturutbyte, anser jag. Denna fjärde kategori går delvis samman med den andra kategorien: kulturell mångfald/pluralism, se ovan. Genom den kulturella mångfald som sagostundsverksamheten visar på underlättas också ett kulturutbyte.

För övrigt anser jag att detta är den "svåraste" av Black och Muddimans kategorier och därmed inte helt enkel att applicera på sagostundsverksamheten på bibliotek. För att ett verkligt underlättande av kulturutbyte ska kunna äga rum, menar jag, måste biblioteken och sagostunderna vara mycket öppna för andra idéer och andra kulturer. Jag har inte funnit mycket i enkätsvaren som visar på sådana tankar. Några bibliotek nämner att de har sagostunder på andra språk än svenska; här finns en ansats till kulturutbyte.

5.1.3 Civic librarianship ur ett sagostundsperspektiv

McCabe (2001, s.103ff) menar att en av de tre uppgifterna för folkbiblioteken inom det nya paradigmet "civic librarianship" är att vara ett centrum i lokalsamhället. Hur passar hans teorier in på sagostunderna i svenska folkbibliotek? McCabe diskuterar utifrån "...

where townspeople go not just to read but to do.” (ibid. s.105). Sagostunder är ett exempel på vad besökare på biblioteket kan göra på biblioteket, förutom att läsa och passera därmed väl in i McCabes resonemang. I flera av enkätsvaren betonas biblioteket/sagostunderna just som mötesplatser (se även kapitel 4.3.5). Mötesplatser, platser där medborgarna i lokalsamhället möts, blir därmed ett centrum i lokalsamhällena. Hur möts medborgarna då på folkbiblioteket och på sagostunderna? Jo, barnen möter andra barn men de möter även sagostundsledaren. Jag anser också att möten kring sagostunderna sker på flera plan: barnen möter biblioteket och bekantar sig därmed med biblioteksmiljön. Barnen möter andra barn på ”neutral” mark som inte är någons hem. Barnen möter också andra vuxna: föräldrar till andra barn, dagbarnvårdare, förskolepersonal men också sagostundsledaren och annan bibliotekspersonal. De vuxna som följer barnen till sagostunderna på biblioteket möter varandra men också sagostundsledaren och annan bibliotekspersonal. Dessutom sker ett möte mellan de vuxna och biblioteket som rum, som mötesplats och som ”neutral” mark.

McCabe (2001, s.111) betonar att biblioteket ska vara problemlösare som samarbetar med andra organisationer och individer i lokalsamhället för att förbättra samhällslivet. I min enkät ställde jag en fråga om var sagostunderna hålls på biblioteken (fråga 13, se bilaga 1). I de många svaren till denna fråga framgår att på många bibliotek hålls sagostunderna på andra ställen än i själva biblioteket, t.ex. i ”missionskyrkans samlingsal” eller ”i en hörsal...” eller i en ”teaterlokal” (se även 5.1.1.). Alla dessa svar tyder på samarbete med kyrkliga organisationer, teaterverksamhet men även med andra organisationer och individer i lokalsamhället. Jag håller helt med McCabe i hans åsikt att samhällslivet förbättras för individerna genom samarbete över olika organisations- och individgränser. Och jag är övertygad om att just sagostunderna är, eller kan vara, ett sätt att samarbeta som är ”enkelt” och relativt okomplicerat. En barnverksamhet som gagnar många barn i lokalsamhället kan upplevas som trevlig, enkel och icke-hotfull. Det ”kostar” så lite att t.ex. upplåta en lokal eller på annat sätt underlätta för barnen att komma till en gratisverksamhet som utgår från ett kommunalt bibliotek. Jag är säker på att det varit svårare att samarbeta kring lokaler om verksamheten hade gällt t.ex. diskussionsklubbar för tonåringar.

I mitt arbete som sagostundsledare har jag många gånger fått höra av företrädare för andra verksamheter i samhället att sagostunder är en ”gullig verksamhet” eller andra liknande, idylliserande ord. Jag menar att sådana uttalanden både är problematiska och uppmuntrande. Problematiska i så måtto att de som uttalar sig i viss mån nedvärderar och förminskar sagostunderna som något ”gulligt” och därmed inte särskilt viktigt eller något som har hög status. Men uttalandena kan också tolkas som en uppmuntran för verksamheten som sådan – oavsett vad den som uttalar sig har för grundläggande idéer om sagostundsverksamhetens betydelse för barnen förutom t.ex. de rent underhållande elementen.

5.1.4 Kulturarv/tradition

Söderblom (2002, s.33) skriver om barnbibliotekarierna på Stockholms stadsbiblioteks barnavdelning: ”... och självklart var sagorna och myterna för de flesta en tradition, som de vid sidan av allt annat, hade till uppgift att bevara och föra vidare.”

Visserligen talar Söderblom här om sagorna och myterna och inte om sagostunderna, men hon gör det ändå i ett sagostundssammanhang. Om jag förstår Söderblom rätt så menar hon att en anledning till att ha sagostunder på bibliotek är att det är tradition och än mer, att det är en tradition som barnbibliotekarierna har till uppgift att bevara och föra vidare.

Söderblom (1986, s.71) skriver också att det muntliga sagoberättandet är av stort värde och att biblioteken över hela världen har ett ansvar för att hålla det vid liv. Jag håller med Söderblom om att sagostunder de facto har en lång tradition på svenska bibliotek och att denna tradition är värd att bevara. Men min uppfattning är också att traditionsargumentet inte borde vara det enda argumentet för att hålla sagostunderna vid liv. Det måste finnas andra bevekelsegrunder hos sagostundsledarna och hos ansvarig personal. Däremot anser jag det kan ha ett värde för sagostundsledarna att få större kunskap om att de är länkar i en lång kedja av sagostundsledare/sagoberättare genom tiderna på bibliotek. Jag menar att sagostundsledare behöver få mer utbildning och kanske insikt i sitt "kulturarvsarbete" och att denna utbildning skulle kunna stödja dem i arbetet som sagostundsledare. Genom åren har jag träffat många sagostundsledare som arbetar ensamma och som känner sig i stort behov av stöd och bekräftelse i sin sagostundsledarroll.

Andersson (1998, s.49) menar att det faktum att sagostunderna under hela nittonhundratalet kom att höra till bibliotekens fasta programverksamhet är betydelsefullt. Betydelsefullt i den bemärkelsen att förmedlingen av ett viktigt kulturarv har haft en stadig hemvist i en föränderlig värld. Exakt vad hon menar med detta är jag inte helt klar över; mer än att hon anser sagostunderna vara en del av kulturarvet och att detta är viktigt att förmedla även idag, blir min tolkning. I övrigt håller jag med henne om att verksamheten är betydelsefull även om jag själv uttrycker det med andra ord.

Anderssons (1998) respondenter framhöll kulturarvet som ett av syftena med sagostunder. Det är intressant att också Anderssons respondenter talar om kulturarvet 1998. Lööf och Karlsson (1984) nämner inte kulturarv eller tradition i sin enkätundersökning. Kanske diskuterades inte kulturarvsfrågor särskilt mycket under 1980-talet? Men både bland mina och bland Anderssons (1998) respondenter finns det ett flertal som anger kulturarv och/eller tradition i sina svar om syftet med sagostunderna. Är det så att kulturarvsdiskussionen har trätt fram starkare under 1990 och 2000-talet? Jag får en känsla av att så är fallet.

Lindvåg (1988, s.133) betonar att Elsa Olenius sagostunder byggde på en tradition av organiserat sagoberättande. Inte heller Lindvåg nämner just kulturarv, men ett traditionsargument är ofta förekommande när hon diskuterar Elsa Olenius' sagostunder i sin avhandling. Lindvågs bok utkom i slutet av 1980-talet och kanske är det vid denna tid mer intressant att diskutera traditioner och deras betydelse för verksamheten? Mitt intryck är att det är just Lindvåg som diskuterar traditionsbegreppet, inte Elsa Olenius själv (Lindvåg gjorde ett antal intervjuer med Elsa Olenius i samband med sin avhandling).

5.1.5 Läslust

Palmgren (1909, s.17) skriver redan 1909: "Hvarje samhälle behöfver sålunda ett fritt offentligt bibliotek för barnens skull, för att, sedan det låtit barnen få lära sig att läsa, gifva dem smak för hälsosam litteratur. I de amerikanska biblioteken hafva därför barnen en egen, enkom för dem afsedd afdelning af biblioteket."

Och hon fortsätter: "... d.v.s. barnbibliotekets hufvuduppgift är att af barnen skapa en intelligent, boksynt och själfständigt läsande allmänhet". (Ibid., s.97f).

Hon nämner visserligen ingenting om sagostunder här, men om man drar lite mer långtgående slutsatser av ovanstående, så skulle det även kunna förklara varför man har sagostunder på biblioteken. Som i en strävan efter att "gifva barnen smak för hälsosam litteratur" (ibid., s.17)

Lindvåg (1988, s.28) menar också att Elsa Olenius väckte läslust genom sina sagostunder. Hon använder just ordet läslust.

Som jag redan nämnt i början av historikavsnittet (se kapitel 2.1) har Lundblad (2001, s.1) skrivit om barnbibliotekarien Ellin Greene i USA. Hon menade att sagostunderna inledningsvis, dvs. i början av 1900-talet, var ett sätt att sammanföra barn och böcker: att man ville utöka barnens läsvanor och presentera dem för god litteratur. Här finns alltså en stark förespråkare för läslustargumentet.

I Anderssons (1998, s.26) enkät framhöll många bibliotek att det huvudsakliga syftet med sagostunderna var att "väcka intresse för böcker".

Jönsson och Samuelsson (1996, s.71) hittar i årsberättelsen 1910 för Gustav Vasa församlingsbibliotek formuleringen "... fostra en stamtrupp av intresserade låntagare med vana att handskas med böcker".

Eriksson (1994) avslutar sin artikel om sagor och sagostunder med ett tydligt argument för läslust: "Vad man än i övrigt har för målsättning med sin sagostund, ska man komma ihåg, att sagorna är en suverän introduktion till Litteraturen" (ibid., s.109).

I en stor del av den litteratur jag läst men också bland mina respondenter finns många argument för läsningen och att väcka läslust. Jag skulle vilja säga att läsning och läslust är det vanligaste argumentet för sagostunder idag men också att läslustargumentet har s.a.s. följt sagostunderna genom hela dess historia på biblioteken. Understundom får jag en känsla av att det t.o.m. finns en övertro på att sagostunder väcker intresse för böcker och läsning. Visst kan jag hålla med om att sagostunder där högläsning förekommer kan väcka intresse och lust till egen läsning; en längtan hos barnen att själva kunna läsa sig in i "sagens värld". Men i de fall där sagostunderna framförallt består av muntligt berättande kanske sagostundsutlevelserna väcker en längtan hos barnen att själva berätta och inte huvudsakligen att läsa? (se även 5.1.8).

5.1.6 Språk och fantasi

Elsa Olenius utgav bl.a. sagosamlingen *I sagans skog*. Där skriver hon själv i förordet:

Många barn har en sagohunger som är omätlig. "Berätta den om igen" – det är något som varenda mamma känner till. Under våra sagostunder i Stockholms stadsbibliotek har jag kunnat konstatera att det är vissa sagor som oftare än andra utlöser det där: "Berätta den om igen!" I föreliggande volym har jag försökt samla ett antal dylika älsklings sagor. Det finns ingen annan linje för urvalet än just denna: jag har plockat ut sagor som jag har märkt att barn tycker särskilt mycket om. I sagans skog kan man vandra så många olika vägar, och jag har velat låta barnen själva vara vägvisare (Olenius 1959).

Jag anser att den sista meningen i detta citat, tyder på en stark tilltro till barnen själva; att de sagor som barnen själva vill höra om och om igen också är de sagor som barnen har behov av. Kanske finns här en annan förklaring till varför sagostunderna finns på biblioteken? Dvs. att en av anledningarna till att sagostunder finns på biblioteken är att barnen behöver höra sagor om och om igen. Kanske borde det vara så att det är barnens behov som ska stå i förgrunden när syftet med sagostunderna diskuteras. För barnens

bästa, helt enkelt. Elsa Olenius diskuterar utifrån sin erfarenhet som sagostundsledare i förordet ovan och jag kan inte annat än hålla med om att barnens behov (hur dessa nu uttrycks) borde vara vägledande för sagourvalet. Att barnen själva får vara vägvisare är ett mycket sympatiskt sätt att uttrycka detta, tycker jag.

I baksidestexten på sagosamlingen *Sagostunden 1/med Elsa Olenius* (1992) framgår det att Elsa Olenius menade att genom att berätta sagor berikar vi varandra både med ord och med mänsklig kontakt. Här finns återigen den starka tron på att sagoberättandet är berikande både verbalt och mänskligt.

Lindvåg (1998, s.138) menar att Elsa Olenius ansåg att målet med sagoberättandet var att ge barnen stimulans till fantasin och skönhetskänslan och att främja språkkänslan hos barnen.

I Anderssons (1998, s.26) enkät nämner många av biblioteken att ett av syftena med sagostunderna är att ”stimulera språk och fantasi”.

Williams-Graneld (1989, s.11) menar att (förskole) barnen genom att lyssna på sagor utvecklar sitt språk, får nya erfarenheter och stimulering av fantasin. Lundblad (2001, s.1) skriver om Ellin Greene att hon ansåg att de första sagostunderna i början av förra seklet var experimentverkstäder där sagoberättandet skulle ske på ett fantasifullt sätt.

Jag håller med om att språk och fantasi är viktiga ingredienser i sagostundskonceptet. Språk och ord är livsviktiga för barn eftersom de är kommunikationsverktyg och ger barnen en möjlighet att uttrycka sig och sina känslor. Och att fantasin stimuleras genom sagoberättande är självklart, vill jag mena. Jag ansluter mig därmed till Elsa Olenius, Lindvågs, Williams-Granelds och även Lundblads tankegångar ovan.

5.1.7 Biblioteksbesök

Redan Valfrid Palmgren (1909, s.102) betonade att det är viktigt ”... *draga barnens intresse till biblioteket*” genom sagoberättande eller högläsning.

Hildur Lundberg (1917, s.1) menade att sagostunder var en del i att ”försöka forma en god bibliotekspublic i hela dess bemärkelse”.

Lindvåg (1988, s.27) menar att Elsa Olenius, genom sagostunderna, gjorde biblioteket attraktivt och därigenom kunde nå fram till ovana biblioteksbesökare. Och Elsa Olenius själv menade, skriver Lindvåg (*ibid.*, s.136), att man skulle kunna se sagostunderna som ett tillfälle när barnen kunde bekanta sig med bibliotekarien och biblioteket. Båda dessa uttalanden kan tolkas som en intäkt för att Elsa Olenius förespråkade att ett av sagostundernas syften var just att få nya biblioteksbesökare.

Söderblom (2002, s.35) diskuterar om hur viktigt sagoberättandet ansågs på Stockholms stadsbiblioteks barnavdelning ända fram till femtiotalet i och med att barnbibliotekarierna fick avsätta tjänstetid för inläring av sagor. Hon fortsätter:

Det var i varje fall en hedervärd uppgift, men också ett sätt att locka barn till biblioteket. Utan tvekan lärde sig också många barn att hitta dit därför att sagostunden lockade. Det blev inte sämre av att många bibliotekarie då fick en mycket närmare kontakt med barnen än under det vanliga utlåningsarbetet.

Här återkommer biblioteksbesöksargumentet.

I Anderssons (1998, s.26) enkät nämner ett flertal av biblioteken att ett av syftena med sagostunderna är att ”locka till biblioteksbesök”.

Summa summarum finner jag alltså många förespråkare för att just sagostunderna ”lockar till biblioteksbesök”. Bland mina respondenter är det också en mycket stor del som framhåller just biblioteksbesök eller biblioteksvana som ett syfte med sagostunderna.

5.1.8 Muntligt berättande

Löf och Karlsson (1984, s.25) fann att 12 % av de undersökta biblioteken i enkäten berättade sagor istället för att läsa. I Anderssons (1998) enkät däremot var det en dryg tredjedel av biblioteken som använde ordet ”berätta” i sina svar.

Elsa Olenius höll den muntliga sagoberättartraditionen levande under flera decennier skriver Lindvåg (1988 s.29).

Söderblom (2002, s.32f) skriver om barnbibliotekarierna på Stockholms stadsbibliotek: ”Valfrid Palmgrens ’arvtagare’ var ju uppfostrade att värna om det berättade ordet...” och hon framhåller Hildur Lundberg som en ypperlig sagoberättare. Söderblom (2002, s.41) menar också att just det muntliga berättandet fanns kvar på Stockholms stadsbibliotek fram till mitten av 1900-talet.

Många av mina respondenter betonade just det muntliga berättandet; skilt från högläsningen, på sagostunderna. Detta anser jag är mycket glädjande, eftersom jag är en varm anhängare av muntligt berättande generellt och på sagostunder specifikt. Jag menar att det muntliga berättandet på folkbibliotekens sagostunder kan vara en utmärkt introduktion till muntligt berättande generellt. Barn som lyssnat på muntligt berättande tidigt kan få en längtan efter mer och/eller en längtan efter att själva berätta muntligt. Elsa Olenius (1959, förordet) ord om barnens ”omätliga sagohunger” och ”berätta den om igen” uttrycker framförallt en längtan efter den muntligt berättade sagan, är min tolkning. Jag får också en känsla av att både Söderblom och Olenius håller/skulle ha hållit med mig om att det muntliga berättandet är en viktig del av sagostunder på bibliotek.

5.1.9 Gemensamma upplevelser

Lundblad (2001, s.55) betonar att hon både i litteraturen och i sina intervjuer funnit att sagostunden/berättarstunden bekräftar gruppidentiteten och att barnen genom sagostunden får en gemensam, glädjefylld upplevelse som stärker samhörighetskänslan och därmed blir gruppstärkande.

Auraldsson (1979, s.29) argumenterar att barnen skulle tränas att vara i grupp utan föräldrar på sagostunderna. Det kunde ibland bli diskussioner med föräldrar som hade blyga barn, men lärdomarna från Amerika var djupt rotade. Hon skriver vidare att om sanningen ska fram så tyckte nog de flesta bibliotekarier att det var skönt att slippa vuxna. Auraldsson påpekande härrör sig från en tid när förskolan inte var lika utbyggd som idag och många barn var hemma på dagarna. I min undersökning är det däremot

flera respondenter som påpekar just den gemensamma upplevelsen med föräldrarna på sagostunden (se kapitel 4.3.7).

Jag håller med både Lundblad och mina respondenter i att de gemensamma upplevelserna i sagostunden är en aspekt som är värd att framhålla. Kanske upplever inte alla barn att sagostunderna är starka, gemensamma upplevelser, men jag menar att många gör det. Antingen upplever de en gemenskap med gruppen som lyssnar eller med den vuxne som följt med på sagostunden eller eventuellt upplever de båda gemenskaperna. Lundblad (2001) har också framhållit gemenskapen mellan sagostundsledaren och barnen som lyssnar, som glädjefylld och viktig att notera.

5.2 En kritisk röst

Under mitt sökande efter litteratur om sagostunder på bibliotek hittade jag endast en artikel med en skeptisk inställning till sagostundsverksamheten; Arne Skårman (1975) korta inlägg "Sagostund på bibliotek???" i tidskriften *Barn och kultur*. Skårman var vid artikelns publicerande, barn- och ungdomsbibliotekarie i Luleå. Han inleder sin artikel med: "Bibliotekens sagostunder för barn mellan fyra och sju år är fast rotade institutioner. Mycket tid, dvs. pengar, läggs ned på dem." Han fortsätter med att diskutera barnens roll i sagoverksamheten och kommer fram till att det borde vara barnen som berättar och att sagoberättaren skall var tyst och lyssna. Skårman ställer sig tveksam till "det omhuldade pysslet" och menar att det "inte har någon förstärkande funktion vid språkutvecklingen." Dessutom menar han att "den konventionella sagostunden" bara når de redan gynnade barnen och inte "nyckelbarn, i starkt behov av språklig stimulans". Skårman avslutar sin artikel med att föreslå att många bibliotek allvarligt borde överväga att sluta med sagostunder och istället använda resurserna till spontana kontakter, samtal och högläsning med barn närhelst de råkar dyka upp i biblioteket. Han menar att biblioteken också borde lägga sina resurser på förmedlings- och informationsverksamhet till ledare inom förskolan, fritidsgårdar, scouting m.m.

Jag uppfattar Skårmans argumentation som att han framförallt reagerar på att barnen inte är språkliga medskapare i sagostunden och på att det förekommer pyssel "utan närmare anknytning till den språkliga delen av sagostunden". Något genmäle på Skårmans artikel har jag inte hittat.

Skårmans artikel är intressant ur flera aspekter. För det första så är han, såvitt jag förstår, den ende som kritiserat sagostundsverksamheten öppet; en verksamhet som på många sätt är omhuldad och självklar på många bibliotek. Även på de bibliotek som betraktar sagostunderna som t.ex. vardagsverksamhet eller basverksamhet är ändå sagostunderna självskrivna som verksamhet på barnavdelningen, anser jag. När sagostunder läggs ner är det i många fall på grund av att sagostundsledare slutat eller blivit sjuka, brist på besökare m.m. (se även kapitel 5.1.1). I inget av enkätsvaren ifrågasätts sagostunderna som sådana – de ifrågasättande röster som finns påpekar att sagostunderna inte utförs på samma sätt som tidigare (t.ex. "Vi har kämpat med att klargöra att sagostunderna inte är som för tio år sedan, med tant i stol som läste högt och visade bilder"). Flera respondenter påpekar också att bibliotekens sagostunder kan innehålla både sånger och ramsor och annan verksamhet men nästan ingen ifrågasätter själva verksamheten.

Skårman framhåller vidare att biblioteken borde använda resurserna till samtal och högläsning samt till "förmedlings- och informationsverksamhet". Det är mycket intressant, anser jag, att han faktiskt föreslår ett alternativ till sagostunderna.

Han beskriver inte närmare hur denna verksamhet skulle kunna gå till, men föreslår att biblioteket skall kontakta förskolor, fritidsgårdar, scouting m. m. Det vore intressant att få reda på hur sagostundsverksamheten på hans eget bibliotek fortsatte efter artikelns publicering; genomfördes någon av de idéer han förespråkade?

Skärmans artikel är dessutom intressant utifrån aspekten att han, åtminstone delvis, sätter barnen i fokus. Hans förslag om att det borde vara barnen som berättar och sagostundsledaren som lyssnar är tankeväckande. Dock frågar jag mig hur väl insatt han är i hur barnen som kommer till biblioteket ställer sig till att själva berätta? Ur artikeln framgår inte vilken erfarenhet han själv har av att lyssna på berättande barn. Min erfarenhet av barn som berättar är att för att berätta för en vuxen måste barnen känna sig trygga och tillitsfulla och naturligtvis intresserade av att vilja berätta sagor m.m. Det är inte på något sätt självklart att barn vill berätta sagor m.m. för bibliotekspersonal; det beror alldeles på vilket förhållande barnen har till personalen och hur väl de känner varandra sen tidigare.

5.3 Slutdiskussion

I inledningsskedet av mitt uppsatsskrivande ställde jag frågan: varför hade/har man sagostunder på biblioteken igår och idag?

Genom de valda teorierna har jag närmat mig frågan från olika håll. I Perssons karakterisering av eldsjälar känner jag igen nå gra formuleringar från svaren till min enkätundersökning. Även i den studerade litteraturen hittar jag eller anar jag att det finns fog för påståendet att eldsjälar har stor betydelse för att sagostundsverksamheten kommer igång och att den fortlever. Som jag ser det finns eldsjälarna både i själva sagostundsverksamheten, dvs. som sagostundsledare, men de finns även bland barnbibliotekarier som inte själva är sagostundsledare, därom vittnar många entusiastiska enkätsvar. Varför hade man sagostunder förr och varför har man sagostunder idag? Jag är övertygad om att en av anledningarna till att man hade sagostunder förr och att man fortfarande har sagostunder idag är därför att det finns eldsjälar som ”har en övertygelse om kraften och möjligheterna i verksamheten” för att använda ett av Perssons karakteristika på eldsjälar.

I Black och Muddimans studie beskrevs fyra principer för ”community librarianship”. Dessa fyra principer har jag översatt med orden: kunskapsspridning, kulturell mångfald, social utjämning och att underlätta kulturutbyte. Alla dessa fyra principer menar jag finns på folkbiblioteken i olika omfattning i bibliotekens aktiviteter. Sagostunder är en del av bibliotekens aktiviteter och som sådana motsvarar de i olika mån de fyra principerna. Sagostunderna kan ses som kunskapsspridare, som arenor för kulturell mångfald, social utjämning och underlättande av kulturutbyten.

McCabe diskuterar i sin studie om ”civic librarianship” att biblioteken inom detta nya paradigm har tre viktiga uppgifter: att vara ett centrum i lokalsamhället, att vara förnyare av bibliotekens folkbildande uppdrag och att återupprätta samhälleliga befogenheter. För att förverkliga dessa tre uppgifter verkar biblioteket utifrån Black och Muddimans fyra principer ovan. Jag anser att sagostunderna framförallt motsvarar McCabes första uppgift: att vara ett centrum eller en mötesplats i lokalsamhället.

Min fråga ”varför sagostund”? hänger också samman med motfrågan ”varför INTE sagostund på biblioteken”? Varför finns sagostunder kvar på biblioteken i Sverige i

början av 2000-talet? I en tid när t.ex. många folkrörelser brottas med vikande medlemsantal lever sagostundsverksamheten kvar i stor utsträckning.

Sagostunderna på bibliotek föddes i en tid när folkbildningen stod högt i kurs och Palmgren (1909, s.98) ansåg att sagostunderna var en del i en folkbildningssträvan och att barnbibliotekets huvuduppgift är att ”skapa en intelligent, boksynt och självständigt läsande allmänhet.” Hon skrev också om att sagotimmarna ledde till att barnen lånade fler böcker och att de även läste ”bättre litteratur” (Palmgren 1909, s.105). Jag anser inte att sagostunderna primärt leder till fler utlån eller till att barnen läser ”bättre litteratur”. Dessa synpunkter finns inte heller med i enkätsvaren. Men läslustargumentet är en närliggande synpunkt och den finns starkt representerad i enkätsvaren. Alltså kan jag ändå dra slutsatsen att Palmgrens argument står sig än idag; fast i en lite annan form.

Idag år 2005 talar vi knappast om folkbildning längre men ändå andas svaren i enkäten att man från bibliotekets håll med sagostunderna vill ge barnen ”vana vid att vistas i grupp” ”se positivt på biblioteket” osv. och ingen nämner ett mer individualistiskt perspektiv av typen ”utvecklande för individen” eller ”stärka självkänslan” m.m. Alla betonar gruppen alternativt biblioteket och dess framtoning. Ändå menar jag att en av anledningarna till sagostunderna faktiskt finns kvar på biblioteken idag är just att individen/barnet som besöker sagostunden får något jagstärkande och/eller personlighetsutvecklande i upplevelsen. Lundblad (2001, s.16) skriver också om den jagstärkande funktionen hos sagostunden, både för sagostundsledaren och för barnen (ibid., s.46).

Elsa Olenius betonade glädjen i sagostunderna (Lindvåg 1988, s.138). Flera av mina respondenter nämner också ordet glädje i sina enkätsvar. Och Lundblad betonar glädjen både för sagostundsledarna och för barnen (2001, passim).

I min undersökning identifierade jag sex argument för sagostunderna nämligen: kulturarv/tradition, läslust, språk och fantasi, biblioteksbesök, muntligt berättande samt gemensamma upplevelser. I en artikel från 1970-talet hittar jag fem av dessa sex kategorier. Det är barnbibliotekarien Lillemor Törnvall-Olsson (1972) som i idéhandboken *Barn i bibliotek* skrivit en artikel med titeln *Sagostunder* (s.60ff) där hon bl.a. ställer frågan: varför har vi överhuvudtaget sagostunder på biblioteken? Hon svarar själv att sagan ofta är barnets första kontakt med boken och på biblioteken så vill man att den första kontakten ska vara först och främst roande. Hon fortsätter med att skriva att det är viktigt att ge lyssnarna fantasiupplevelser och utvidga känsloregistret men att sagostunderna också fått en viktig social uppgift. Med det senare menar hon att barnen i 3-4årsåldern behöver träffa andra barn, att anpassa sig i grupp och att försöka lyssna. Men hon nämner också kulturarvet, eller ”sagoskatten” som hon skriver; att sagostunderna kan bidra till att föra sagoskatten vidare.

I inledningen till denna uppsats nämnde jag lyssnarsituationen på sagostunderna och att jag anser den vara viktig. Auraldsson (1979, s.71) menar att barnbibliotekarien Vivica Hänninger redan på 60-talet sa att det var nyttigt för barn i vår tid att få lära sig att lyssna eftersom det är bilden som överallt dominerar i samhället.

Kerstin Gamstorp (1968, s.27) skrev i *Att arbeta i barnbibliotek* en i sagostundssammanhang intressant passus à propos att vara barnbibliotekarie: ”Som framgått av det föregående är inte barnbibliotekariens enda uppgift att berätta sagor för små barn.” En intressant anmärkning, i all sin enkelhet. Gamstorp har på dryga tjugotalet sidor tidigare i boken redogjort för en barnbibliotekaries alla uppgifter, men bara i

föribgående nämnt sagostunder och det är när hon diskuterar hur barnbibliotekarien kan ta hand om pryöelever och föreslår att de kan delta aktivt i sagostunderna. (Ibid., s.26) Ändå, när hon ska summera barnbibliotekariens uppgifter, så är det första hon påpekar att det inte är barnbibliotekariens enda uppgift att läsa sagor. Så självklar måste sagoläsningen eller sagostunderna ha varit för barnbibliotekarierna vid denna tid, blir min slutsats.

Jag ser sagostunderna som en väg till språket, till biblioteket, till boken och läsningen, till det muntliga berättandet, till gemensamma upplevelser för föräldrar och barn, till glädje, till lyssnandet, som något jagstärkande, som en del av ett kulturarv men också som ett "ansikte" för biblioteken ut mot staten, marknaden och civilsamhället och som ett fenomen som sprider kunskap, stöder kulturell mångfald, verkar för social utjämning och underlättar kulturutbyte. Därför sagostund!

5.4 Avslutande reflexioner

Mina egna hypoteser i inledningsskedet (se kapitel 1.2.3) av uppsatsen rörde endast tradition och läsfrämjande. Om jag räknar tradition som en del av kulturarvet, så finner jag mina hypoteser både i enkätsvaren och i den studerade litteraturen. Men dessutom finner jag många fler argument för sagostundsverksamheten. Jag kan alltså konstatera att jag inledningsvis bara såg "en del av bilden" och att mitt uppsatsarbete gett mig en tydlig fördjupning i ämnet. Det känns tillfredsställande.

Jag har också, på det mer personliga planet, fått en större insikt i att jag som sagostundsledare är en del av en nästan hundraårig tradition på svenska folkbibliotek. En insikt som gör mig både stolt och ödmjuk.

5.5 Förslag till ytterligare belysning av ämnet

Jag vill gärna uppmärksamma behovet av ytterligare forskning inom sagostundsområdet. Särskilt intressant vore det att t.ex. via bibliotekens olika styr-, måldokument och verksamhetsberättelser kartlägga sagostundernas "synlighet" i den totala biblioteksverksamheten idag. Det vore också mycket roligt att få SBUB: s relativt korta men viktiga insatser och arbete genomgångna ur ett "sagostundsperspektiv". Och naturligtvis vore det intressant att få en närmare beskrivning av de sagostundsledare och barnbibliotekarier som genom åren "hållit sagostundsfanan högt"; idag finns bara Elsa Olenius person och arbete beskrivet i större detalj samt de två muntliga berättarna i Lundblads magisteruppsats.

6. Sammanfattning

Mitt arbete som sagostundsledare och som fortbildare av sagostundsledare, förskollärare m.m. har gjort mig nyfiken på sagostundernas historia på svenska folkbibliotek. Jag beslöt mig därför för att studera denna företeelse närmare.

Mitt huvudsyfte med uppsatsen är att undersöka frågan: varför hade/har man sagostunder på biblioteken igår och idag? Jag vill därför undersöka något om mekanismerna bakom sagostundsverksamheten på biblioteken idag. Men jag vill också göra en kort

bakgrundsbeskrivning av sagostundsverksamheten i Sverige samt lyfta fram ett litet urval kända sagostundsledare.

För att få svar på detta studerade jag den litteratur jag hittade kring sagostundsverksamhet på bibliotek. Eftersom jag fann att sagostunderna inte varit särskilt väl dokumenterade bestämde jag mig på ett tidigt stadium också för att genomföra en enkätundersökning. Denna enkätundersökning distribuerades via e-post till barnbibliotekarier i Västra Götalandsregionen under maj 2003. Ur det stora material som kom in gjordes en sammanställning. I sammanställningen utkristalliserade sig sex olika kategorier kring de medverkande bibliotekens syften med och tankar om sin sagostundsverksamhet.

Uppsatsens historikgenomgång tar sin utgångspunkt i förra sekelskiftets USA för att sedan helt fokusera på Sverige och sagostunderna här. I historikavsnittet finns också tre kortare presentationer av kända sagostundsledare i biblioteksmiljö, nämligen Elsa Olenius, Hildur Lundberg och Harriette Söderblom.

De teoretiska utgångspunkterna har varit flera. Betydelsen av enskilda personers engagemang i sagostundsverksamheten tolkades utifrån Torgil Perssons forskningsteorier om eldsjälur. Ronald B. McCabes teorier om "civic librarianship", Alistair Black och Dave Muddimans teorier om "community librarianship" men också Dorte Skot-Hansens teorier om folkbiblioteket i civilsamhället användes för att placera sagostunderna i en större kontext. Av dessa teorier har en teorisyntes i form av en grafisk figur presenterats. I denna figur befinner sig folkbiblioteket med sina sagostunder i skärningspunkten mellan staten, marknaden och civilsamhället. De tre sektorer som möts inom folkbiblioteket kan sägas motsvara McCabes tre uppgifter: återupprätta samhällsliga befogenheter, förnya bibliotekens folkbildande uppdrag och att vara ett centrum i lokalsamhället. För att förverkliga dessa uppgifter verkar folkbiblioteket utifrån fyra principer: kunskapspridning, kulturell mångfald/pluralism, social utjämning och att underlätta kulturutbyte. Folkbiblioteket utför olika slags aktiviteter, t.ex. sagostunder, som motsvarar dessa principer. Sagostundsverksamheten är ett "ansikte" ut mot stat, marknad och civilsamhälle.

I uppsatsens diskussions- och analysdel jämförs ett urval enkätsvar med den studerade litteraturen. I enkätsvaren identifierades sex olika argument/kategorier för syftet med sagostunderna: kulturarv/tradition, läslust, språk och fantasi, biblioteksbesök, muntligt berättande samt gemensamma upplevelser. Dessa kategorier jämförs med tre tidigare undersökningar, från 70- 80- och 90-talet, men också med litteraturen och de valda teorierna. I diskussionen kring eldsjälurs betydelse för sagostundsverksamheten konstateras att, trots att ordet eldsjälur varken nämns i enkätsvaren eller i den studerade litteraturen, så har de förmodligen en stor betydelse för sagostundernas fortlevnad och spridning.

Jag konstaterar att sagostunder är ett mångfacetterat begrepp som uttrycks med flera olika namn t.ex. programverksamhet eller allmänskulturell verksamhet. Dessutom konstaterar jag att biblioteken kan ha många olika syften med sina sagostunder. Slutligen hävdar jag att sagostunderna är mötesplatser men också en väg till språket, biblioteket, boken och läsningen. De är också till glädje, jagstärkande, en del av ett kulturarv och dessutom ett fenomen som sprider kunskap.

7. Litteraturlista

7.1 Otryckta källor

I författarens ägo

Ifyllda enkäter från 54 olika bibliotek (maj – september 2003).

7.2 Tryckta källor och litteratur

Andersson, Inger (1998). *Det var en gång: Sagan inom folkbiblioteksverksamheten*. (BIVILs skriftserie, 1998:4). Lund: Lunds universitet, Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap.

Atlestam, Ingrid (1997). *Fullbokat: Göteborgs folkbibliotek 1862-1997*. Göteborg: Göteborgs stadsbibliotek.

Auraldsson, Kerstin (1979) *Ett barnbibliotek växer fram: Barnbiblioteksverksamhet i Uppsala under Vivica Hännings tid 1941-1964*. Uppsala: Litteraturvetenskapliga institutionen.

Biblioteksbladet (1916). *Biblioteksnotiser: Bibliotekskurs* s. 125

Eriksson, Anna Birgitta (1994). Sagor. Ingår i Eriksson, Anna Birgitta, Gisselquist, Lisbeth, Nilsson, Uno & Rydsjö, Kerstin, red. *Barnspåret: Idébok för bibliotek*, s. 105-109. Lund: Bibliotekstjänst.

Gamstorp, Kerstin, Sandblad, Helena & Forssell-Kraft, Kerstin (1968) *Att arbeta i barnbibliotek: Tre uppsatser om verksamheten bland barn och tonåringar*. Lund: Bibliotekstjänst.

Hallström, Ester (1942). Biblioteket och barnen. Några erfarenheter från Eskilstuna. *Biblioteksbladet*, s. 7-11.

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997). *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. 2. uppl. Övers. Björn Nilsson. Lund: Studentlitteratur. Orig:s titel: Metodevalg og metodebruk.

Hostetter, Jenny & Rehnman, Mats (2002) *Berättelsens röst: En resa genom det muntliga berättandets Sverige*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Järnesjö, Eva & Örvig, Mary (1965). *Sagor för sagostunden*. Lund: Bibliotekstjänst

Jönsson, Malin & Samuelsson, Lill (1996) *Den som vinner barnen, honom tillhör framtiden: Valfrid Palmgren och Stockholms barn- och ungdomsbibliotek 1911-1917*. Borås: Högskolan i Borås, Institutionen Bibliotekshögskolan.

Landergren, Anna & Ringenson, Eva (1927). Stockholms barn- och ungdomsbibliotek 1911-1927. *Biblioteksbladet*, s. 181-186.

- Lindvåg, Anita (1988). *Elsa Olenius och Vår teater*. (Skrifter utgivna av Svenska Barnboksinstitutet, 29). Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lundblad, Catarina (2001). *Muntligt berättande på folkbibliotekens sagostund*. (Magisteruppsats 2001:33). Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan.
- Lööf, Ami & Karlsson, Bengt Göran (1984). *Sagostunder vid svenska folkbibliotek: Värda att satsas på*. (Specialarbete, 1984:59). Borås: Högskolan i Borås, Institutionen Bibliotekshögskolan.
- Moll, Lizzie (1916). Några erfarenheter från arbetet vid Stockholms barn- och ungdomsbibliotek. *Biblioteksbladet*, s. 65-70.
- Olenius, Elsa (1959). *I sagans skog: Sagor i urval av Elsa Olenius*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Palmgren, Valfrid (1909). *Bibliotek och folkuppfostran: Anteckningar från en studieresa i Amerikas förenta stater*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.
- Palmgren Munch-Petersen, Valfrid (1961) Stockholms barn- och ungdomsbibliotek. Ett program och dess förverkligande. *Biblioteksbladet*, s. 750-759.
- Pellowski, Anne (1990). *The World of Storytelling: A Practical Guide to the Origins, Development, and Applications of Storytelling*. Expanded and Revised Edition. New York: The H.W. Wilson Company.
- Persson, Torgil (2001). *Den kommunala Musikskolans framväxt och turbulenta 90-tal: En studie av musikskolorna i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås*. Göteborg: Institutionen för musikvetenskap. Diss. Göteborgs universitet.
- Rydsjö, Kerstin (2003). *Biblioteket och förskolan: En studie av ett urval magisteruppsatser*. http://www.hb.se/bhs/_B&I-konferens/pdfpaper/kerryd.pdf [2004-02-10]
- Skolöverstyrelsens arbetsgrupp för barn- och ungdomsbiblioteksfrågor (1972). *Barn i bibliotek: En idéhandbok om aktiviteter och samarbetsformer*. Lund: Bibliotekstjänst.
- Skot-Hansen, Dorte (2001). Folkebiblioteket i civilsamfundet – civilsamfundet i folkebiblioteket. Ingår i Audunson, Ragnar Andreas og Lund, Niels Windfeld, red. *Det siviliserte informationsamfunn: Folkbibliotekenes rolle ved inngangen til en digital tid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Skårman, Arne (1975) Sagostund på bibliotek???. *Barn och kultur*, årg. 21, nr 2, s. 40.
- Söderblom, Harriette (1986). Story-telling: An audio-visual aid? Storytelling at the public library of Stockholm yesterday and today. *Scandinavian Public Library Quarterly*, vol. 19, no.2, s. 69-71.
- Söderblom, Harriette (2002). *Ska vi gå till bibblan?: Stockholms stadsbiblioteks barnavdelningar under 50 år: En tillbakablick, byggd på egna och andras minnen samt på material i Stockholms stadsbiblioteks arkiv*. Stockholm: Stockholms kulturförvaltning.

Söderbäck, Marianne (1992). *I skuggan av en mor*. Östmark: M. Söderbäck. (anm.: behandlar Elsa Olenius)

Tynell, Knut (1927). Bibliotekskursen våren 1926. *Biblioteksbladet*, s. 41.

Tynell, Knut (1931). *Folkbiblioteken i Sverige*. Stockholm, Nordstedt.

Williams Granelid, Pia (1989). *Sagostund på dagis: Om användningen av barnlitteratur på förskolan*. (Fördjupningsarbete PEF30). Mölndal: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik.

Åberg, Åke, Auraldsson, Kerstin & Danielsen, Marie (1983). *Tema: Barnbibliotek: Tre uppsatser*. Uppsala: Avd. för litteratursociologi, Litteraturvetenskapliga inst., Univ.

Örvig, Mary (1980). Barnbibliotekets rötter – en kort genomgång. *Barnboken*, 1980:2, s. 4-12

8. Personregister

Sidan:

Almqvist, Ingegerd (född Ekman)	15
Greene, Ellin	13, 41, 42
Hallström, Ester	16, 19, 49
Hewins, Caroline	13
Hänninger, Vivica	16, 46, 49
Landergren, Anna	15, 17, 49
Lundberg, Hildur	5, 10, 13, 14, 16, 18, 19, 36, 42, 43, 48
Moll, Lizzie	14, 19, 50
Olenius, Elsa	5, 9, 10, 13, 16-19, 36, 40-43, 46-48, 50
Palmgren, Valfrid	10, 13-18, 36, 38, 40, 42, 43, 46, 49, 50
Pellowski, Anne	13, 50
Söderblom, Harriette	10, 13, 14, 18, 19, 36, 39, 40, 42, 43, 48, 50

Bilaga 1: Enkätfrågor om sagostunder

Sagostunder på biblioteket, en aktivitet med lång tradition och något många minns och pratar om som sin barndoms första viktiga upplevelse av biblioteket.

På biblioteken i Västra Götaland har en del satsat på att förnya och utveckla sagostundsverksamheten. Andra har valt bort sagostunderna helt därför att man uppfattar att det inte finns underlag eftersom många barn går på förskola, förskoleklass eller är hos dagbarnvårdare. Många ser bibliotekens sagostunder som något som är särskilt riktat endast till hemmaföräldrar.

Vi har på regionbiblioteket vid ett flertal tillfällen erbjudit inspirationsdagar för sagostundsledare på biblioteken. XX, YY, ZZ, ÅÅ och Gunilla Brodin är några av dem som delat med sig av erfarenheter om att berätta och läsa för förskolebarn.

Gunilla Brodin, som jag haft nöjet att arbeta tillsammans med i X, har ägnat särskilt intresse åt att utveckla det muntliga berättandet och sagostunder för de allra yngsta barnen ofta tillsammans med de vuxna. Det är särskilt roligt att hon som BHS-student valt att kartlägga och skriva om sagostundsverksamhet. Skulle vara värdefullt om ni tar er tid att besvara hennes enkät som ju ger oss ett mycket bra underlag för fortsatt fortbildning kring berättande och högläsning för förskolebarn!

XX, konsulent
Regionbibliotek Västra Götaland
*****

Hej alla barnavdelningar!

Jag håller på att skriva en magisteruppsats vid Bibliotekshögskolan om sagostunder. En del av uppsatsen består av en enkät till alla barnbiblioteksavdelningar i Västra Götalandsregionen. Enkäten bifogas nedan. Jag skulle bli VÄLDI GT glad om du/ni har möjlighet att besvara mina frågor. Det bör inte ta så många minuter.

Enkäten är gjord så att det INTE går att ändra i den text som jag har skrivit. Men i alla de fält som är markerade med GRÅ färg går det att skriva.

Kryssa-i-rutorna är det bara att klicka på, så kommer det ett kryss i rutan. Fiffigt, inte sant?

I rutorna där man kan skriva text, kan man skriva hur mycket som helst, har en datakunnig person lovat mig. Så skriv ALLT vad ni vill om era sagostunder, jag ser fram emot att läsa allting!

När du/ni sen skickar tillbaka enkäten till mig, måste du/ni SPARA den i er dator och sen skicka iväg det som ni sparar (annars kommer inte dina/era svar med tillbaka till mig ...).

Om du/ni vill, får ni naturligtvis skriva ut enkäten på papper och fylla i den för hand. Det går lika bra. Skicka i så fall den ifyllda enkäten till min hemadress:

Gunilla Brodin
Torsgatan 25
431 38 Mölndal
(Tel 031- 16 04 79)
Mail: gunilla.brodin@alfa.telenordia.se

*****

Enkätfrågor om sagostunder på bibliotek

20 maj 2003

Fråga 1 Har ert bibliotek sagostunder?

Ja (om ja, gå direkt till fråga 3)

Nej

Fråga 2a Om NEJ, hur länge sedan var det som biblioteket hade sagostunder?

Fråga 2b Varför upphörde sagostundsverksamheten hos er? (kryssa i ett eller flera alternativ, tack)

tidsbrist hos sagostundsledaren

platsbrist i biblioteket

inga eller få besökare kom till sagostunden

vi prioriterar annan verksamhet, nämligen:

vår sagostundsledare har slutat/övergått till annan verksamhet

annan anledning, nämligen:

Fråga 2c Planerar ni att återuppta sagostundsverksamheten i en nära framtid? (gå sedan direkt till fråga 14)

Ja, därför att:

Nej, därför att:

Fråga 3 Till vilken åldersgrupp vänder ni er med sagostunderna?

Fråga 4 Har ert bibliotek OLIKA sagostunder för olika åldrar?

Ja, nämligen:

Nej

Fråga 5 Har ni på senare tid förändrat åldersindelningen på sagostunderna?

Ja, vi har sänkt åldersgränsen till:

Ja, vi har höjt åldersgränsen till:

Nej

Fråga 6 Hur många sagostunder per termin har ni totalt på ert bibliotek?

1-2

3-5

6-10

11-15

fler än 15 sagostunder per termin

Fråga 7a Har ni på senare år minskat eller ökat på sagostundsverksamheten på ert bibliotek?

vi har minskat verksamheten något

vi har minskat verksamheten väldigt mycket

nej, vi har varken minskat eller ökat verksamheten (hoppa över fråga 7b)

vi har ökat verksamheten något

vi har ökat verksamheten väldigt mycket

eventuellt kompletterande kommentar:

Fråga 7b Om ni har minskat/ökat sagostundsverksamheten, varför har ni gjort det?

Fråga 8a Till vem vänder ni er med sagostundsverksamheten? (kryssa ev. i flera alternativ)

- till dagbarnvårdare och deras barn
 till hemmavarande barn och deras föräldrar
 till förskolegrupper

eventuell kommentar:

Fråga 8b Vilken dag och tid har ni sagostundsverksamhet?

Fråga 9 Definiera begreppet sagostund, så som ni använder det på ert bibliotek.

Fråga 10 Vad är syftet med sagostunderna på ert bibliotek, dvs. varför har ni sagostunder?

(skriv gärna mycket, om du vill!)

Fråga 11 Vem/vilka är sagostundsledare hos er?

- bibliotekarie
 assistent/kanslist
 annan timanställd nämligen:

Fråga 12a Får sagostundsledaren någon utbildning/fortbildning kring sagostundsverksamheten?

- ja, varje termin
 ja, ibland
 nej

Fråga 12b Vilken slags utbildning/fortbildning har sagostundsledaren fått hos er?

Fråga 13 Var hålls sagostunderna hos er? (kryssa ev. i flera alternativ)

- i ett speciellt sagostundsrum/sagogrotta etc.
 på barnavdelningen
 på något annat ställe på biblioteket. Ange var:
 utanför biblioteket. Ange var:

Fråga 14 Varför har/har ni inte sagostundsverksamhet på ert bibliotek? (kryssa i ett eller flera alternativ)

- det tillhör bibliotekens tradition att erbjuda sagostunder
 den är en självklar del av barnverksamheten
 den lockar barn till biblioteket
 den hör till de läsfrämjande åtgärderna
 den tillhör en svunnen tid
 vi tycker inte att vi har tid för en sådan verksamhet
 vi satsar på annan verksamhet, ange vilken:
 det bor inga barn i vårt upptagningsområde
 annat, nämligen:

Skriv GÄRNA en motivering eller en och annan kommentar med egna ord!

Något annat som du/ni skulle vilja säga om sagostundsverksamhet i allmänhet eller något om ert eget bibliotek? Alla synpunkter är intressanta!

Hjärtligt TACK för din medverkan!